

UŞAK SELÇİKLER VE ÇEVRESİNDEN ROMA ÇAĞI LAHİTLERİ VE MERMER OCAKLARI

Dr. Nuşin ASGARI

Uşak ilinin 35 km. güneyinde bulunan Sivaslı ilçesine bağlı Selçikler köyünde Dr. Nezh Fıratlı tarafından 1966'dan bu yana yürütülen kazı ve çevre araştırmaları, bölgenin Roma öncesi, Roma ve özellikle Bizans çağları arkeolojisine ışık tutmaktadır. Selçikler (antik Sebaste) kazısının ağırlık noktasını orta Bizans çağına ait bir kiliseler kompleksi teşkil etmekle beraber, bunun yanı sıra yapılan çalışmalarla yörede bir yandan prehistorik çağa, diğer yandan Grekopers kültürünün Anadoluya hakim olduğu İ.Ö. 5. yy.'a ve Roma çağına ait belgeleri değerlendirme yoluna da gidilmiştir. 1975'den beri etnoloji alanında da incelemeler yapılmaktadır.¹

Bu yazıya konu olan Roma çağı lahitleri ve mermer ocakları 1974-1976 kazı mevsimlerinde incelenmiştir.² Araştırma iki amaç gözönün-

- (1) Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına yapılan Selçikler çalışmasının ilk beş yıllık dönemi hakkındaki ayrıntılı raporu için bk. N. Fıratlı, TAD, 19.2, 1970 (1972) s. 109vdd. ve dn. 1.-İ. Ö. 5. yy'a ait tümülüsler için bk. Ü. İzmirligil, TAD, 22.1 (1975 s. 41vdd.-İzmirligil, a.g.e. s. 42 ve dn. 10-12'de Selçikler çalışmalarıyla ilgili yayını toplu olarak tanıtır. Bu yayına şimdi 1972'den bu yana çıkan kısa haberler de eklenmektedir: M. Mellink, AJA, 76 (1972) s. 187, lev. 42/36; 77 (1973) s. 192. 78 (1974) s. 129; 79 (1975) s. 221vdd. şek. 2. lev. 46/37-39; 80 (1976) s. 287vd. şek. 4. lev. 53/37, 54/42-45, 81 (1977) s. 319-82 (1978) s. 334vd. res. 19-21 AS, 24 (1974) s. 56; 25 (1975) s. 45vd; 26 (1976) s. 62vd. N. Fıratlı, **The Princeton Encyclopedia of Classical Sites**, 1976, s. 816.-Bu kazı yayını Selçiklerin prehistorik Çağ İ.o. 5. yy. Roma ve Bizans çağları arkeolojisi konusunda bilgi verir. Hellenistik çağa ait ise biraç çanak çömlek parçası hariç kazıda herhangi bir arkeolojik belge bulunmamıştır. fakat 19. yy. sonlarında burayı ziyaret edenler, Hellenistik duvar kalıntılarında bahsederler. Bu konuda son olarak bk. E. Olshausen, **Der kleine Pauly, V.** (1975) s. 57 ve burada verilen yayına. Selçiklerde etnolojik araştırmalar Türk-İslam Eserleri Müzesi uzmanlarından etnolog Nazan Tapan tarafından yürütülmektedir.
- (2) Selçikler kazısındaki esas görevim kazı deposundaki taş eserlerin dokümantasyon işi olmuştur. Lahit ve ocakların araştırılması işe ancak bu işin dışında bulunan boş zamanlarda yapılmıştır. dolayısıyla bu çalışma çok sistematik bir araştırmaya dayanmaz. Bu konuyu işlememi isteyen Dr. N. Fıratlı'ya Selçiklerde çalışmama izin veren Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü sayın Necati Dolunay'a teşekkürü bir borç bilirim.

de tutularak yapılmıştır: (1) Güney Phrygia'da bulunan Sebaste ve çevresi Roma çağında lahit yapımında önemli bir rol oynamış mıdır? Çeşitli tipleriyle tanınan Adadolu lahithler topluluğu içinde Sebaste ve çevresinde yapılan lahithlerin aldığı yer nedir? (2) Sebaste'de özellikle Bizans Çağı kiliselerinin bezemesinde bol miktarda mermer kullanılmıştır. Bu mermer Sebaste'ye uzaklardan mı getirilmiştir yoksa bölgesel midir? Çok yüksek kalitede olmamakla beraber ve çoğu zaman halk sanatı özellikleri göstermesine rağmen, Sebaste'de mermer işçiliğine önem verildiği ve çok çeşitli tekniklerin uygulandığı hemen göze çarpar. Mermer işçiliğine olan bu düşkünlüğü, çevrede mermerin kolay elde edilmesiyle açıklamak mümkün müdür? İşte yazımız, bu iki ana konu etrafında oluşan sorulara bazı cevaplar getirebilmek amacıyla hazırlanmıştır.

SEBASTE VE ÇEVRESİNİN KONUMU (krş. res. 1 - 2)

Antik Sebaste şehrinin³ üzerinde bulunan Selçukler ve Sivaslı, Banaz çayının (Senaros'un) suladığı yüksek bir ovanın doğu kenarında ve bu ovayı doğudan sınırlayan Burgaz dağının eteklerinde yer alırlar Burgaz dağı ve bunun kuzey uzantıları, zengin Banaz ovasını doğudan bir duvar gibi sınırlar.⁴ Yerleşme yerleri bu dağlık arazinin batı etekleri boyunca ve çoğunlukla Banaz'a akan ufak çaylar kenarında kurulmuştur: Sivaslı, Eldeniz, Payamalani, Cinoğlu, Hanoğlu gibi (res. 1). Geçimini daha çok hayvancılıkla sağlayan dağ eteğindeki bu yerleşmelerden başka, bir de ova yerleşmeleri vardır: Hacim, Koyunbeyli, Azizler, Tatar gibi (res. 1). Bunların geçimi tarıma tahıl ve özellikle afyon ekimine dayanır. Tüm yörenin hayatı bütün ovayı güneybatı doğrultusunda kateden ve güneyde Büyük Menderes nehrine karışan Banaz çayına bağlıdır. Ovanın doğusundaki dağlık arazinin oluşumu mermer ve yarı-mermerdir.⁵ Bu dağların içinde, bazısı bugün tekrar işletilmeğe çalışılan birçok antik mermer ocağı vardır (Bk. aşağıda ocaklar bölümüne ve res. 2).

(3) Sebaste için bk. dn. 1'deki bibliyografyaya, Ayrıca bk. Büchner Ruge RE, IIA (1921) s. 951 vd. D. Magie **Roman Rule in Asia Minor**, 1950, I. s. 472; II. s. 1334. A.H.M. Jones, **The Cities of the Eastern Roman Provinces** 2, 1971, s. 71vd. dn. 70; L. Robert, **REG**, 86 (1973) s. 179, no. 465; C. Vermeule, **Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor**, 1968, s. 475.

(4) Bu çevrenin en yüksek dağı olan Burgaz dağına (1990 m.) halk ağzında Bulkaz denir. Bu dağ hakkında fazla birşey bilinmediği konusunda bk. L. Robert **Journal des Savants**, 1975, s. 175, dn. 102.

(5) A. Philippson, **Petermanns Mitteilungen**, ErgH. 180 (1914) s. 71 vd. res. 72 ve jeolojik harita no. 4.

Tanıtmaya çalıştığımız bu yörenin Sebaste'den başka diğer önemli antik şehirleri Hacim (Aloudda),⁶ Payamalani⁷ ve kuzeyde Ahat'ta (Akmonia)⁸ bulunur (res. 2). Bu şehirler güney Phrygia'nın batıda Lydia ile sınır teşkil ettiği bir bölgede yer alırlar.⁹ Yöreyi batıya yani Ege dünyasına bağlayan en önemli yol, kuzeyde Susuz - Güre doğrultusunda uzanan ünlü Kral Yolu idi.¹⁰ Burgaz dağının batı etekleri boyunca kuzeyde Akmonia'dan güneyde Eumenia'ya (Işıklı) uzanan ve Sebaste üzerinden geçen bir Roma yolu da vardı.¹¹ Sebaste çevresini kuzeyde Kral Yoluna, güneyde ise Menderes ovasına bağlayan bu yolun güzergâhı herhalde bugünkü Banaz - Sivaslı - Çivril yolununkine yakındı. Roma çağındaki diğer önemli bir yol ise Akmonia'dan güneybatı doğrultusunda Banaz ovasını geçerek Aloudda üzerinden Philadelphia'ya (Alaşehir) uzanıyordu.¹² Banaz ovasını kuzeydoğudan güneybatıya çapraz olarak geçen ve bölgeyi batıya bağlayan bu yol bugün kullanılmamaktadır; buna mukabil bugün ovayı kuzeybatıdan güneydoğuya doğru çapraz aşan Uşak - Sivaslı asfaltı bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, bölgenin antik çağdaki önemli yol kavşakları kuzeyde Akmonia'da toplanıyordu ve Akmonia bu bakımdan sözü edilen diğer antik şehirlerden çok daha önemli bir yerde bulunuyordu. Akmonia'nın bu konumunun etkilerini, bölgenin lahitlerini incelerken göreceğiz.

Bugün ise doğu - batı ve kuzey - güney bağlantılarının kavşak noktası biraz daha batıda, yani Uşak şehrinde bulunmakta olup Ahat köyü antik çağdaki merkezi durumunu tamamen yitirmiştir. Uşak Phrygia-Lydia sınırında yer alır ve incelemekte olduğumuz bölgenin, Sebaste ve çevresinin uzağında kalır. Şehrin kuzey-batısından geçen Gediz (Hermos) nehri vadisi boyunca batıya uzanan yol Ege denizine ulaşır. Gerek Uşak,

(6) Fıratlı, **TAD**, 19/2, s. 119, dn. 23, *Magie a.g.e.* II s. 802; C. Vermeule, *a.g.e.* s. 475.

(7) Antik adı kesin olarak bilinmiyen Payamalani için bk. Fıratlı, *a.g.e.* s. 118 vd. ve dn. 20; ay. yazar, **Princeton Encicli, of Classic. Sites**, s. 293 vd. Payamalani'nda bulunan bir yazıtta (Selçukler kazı deposu, env. 19) Eibeos adlı bir Roma çağı şehir ismi geçmektedir. Bu şehir adının Payamalani ile ilişkisi epigraf L. Tuğrul tarafından incelenmektedir.

(8) Akmonia için bk. Th. Drew - Bear, **Greek, Roman and Byzantine Studies** 17: 3 (1976) sa. 248, dn. 9; L. Robert, *a.g.e.* s. 153, dn. 1., Vermeule, *a.g.e.* s. 469 vd.

(9) Phrygia hk. toplu bibliyografya için bk. G. Neumann, **Der kleine Pauly**. IV (1972) s. 822 vd. M. Waelkens, **Ancient Society** 8 (1977) s. 277 vdd.

(10) Bk. İzmlirgil, *a.g.e.* s. 42 lev I.

(11) *Magie. a.g.e.* I. s. 472

(12) W. M. Ramsay, **Historical Geography of Asia Minor**, 1890. s. 138; ay. yazar, **Cities and Bishoprics of Phrygia**, I. 1897, s. 587.

gerekse onun 14 km. kuzeybatısında bulunan Aktaş köyü (res. 1) Gediz havzasının yukarı kısımlarında yer alan ve bu havza yoluyla batıya bağlanan iki yerleşme yeridir. Bu iki merkezden birinin Roma çağındaki Temenothyrai olması ihtimali kuvvetlidir.¹³ Yukarı Hermos havzasında bulunan Temenothyrai ve çevresinden tanıtılacak arkeolojik belgelerin Sebaste ve çevresindekilerden farklı olduğu gösterilmeğe çalışılacaktır.

Resim 1'deki haritada incelemiş olduğumuz köyler belirtilmiştir. İnceleme alanı, coğrafi durum göz önünde tutulursa, belli başlı iki bölgeye ayrılır :

- 1 — Banaz çayının hakim olduğu bölge: Banaz ovası ve doğusundaki Burgaz dağı (Senaros bölgesi)
- 2 — Yukarı Gediz havzasının ufak bir kısmı (Yukarı Hermos havzası)

I. LAHİTLER

Sebaste ve çevresinden Roma çağına ait, çoğu parçalar halinde 29 lahit bulunmuştur (bk. kataloğa). Bunlardan 23'ü tekne, 6'sı kapak ör-

[13] 19. yy. sonlarında Uşağı ziyaret edenler, burada antik bir ören yerine raslamamakla beraber, gördükleri eserlere ve bazı yazıtların üzerinde buldukları Temenothyrai adına dayanarak, Uşağın Temenothyrai üzerine kurulduğu sonucuna varmışlardır: bk. Buresch. **Aus Lydien**. 1898. s. 162 vdd. Buna karşılık 20. yy. başlarında buraları gezen Keil ve Premierstein, Aktaş'ta önemli bir antik iskanın bulunduğunu, Uşak'taki eserlerin ise *in situ* bulunmayıp çevreden buraya getirildiğini dolayısıyla Temenothyrai'nin Aktaş'ta olması gereği üzerinde dururlar. Keil - Premierstein, *Reisen in Lydien*, II. 1911, s. 129 vdd. s. 133 vdd.; *Magie. a.g.e.* II s. 999. dn. 36 - 1960'larda bölgeyi inceleyen P. Hermann da Aktaş'ın Roma çağındaki Temenothyrai şehri olması gerektiğine inanır, hatta Aktaş'ta bulunduğu bir hellenistik yazıtı göre şehrin adının hellenistik çağda Lyendos, Romalılar zamanında ise Temenothyrai olabileceğini ileri sürer. **Denkschr. Wien**, 80 (1962) s. 34 vd. ay yazar, *Chiron*, 2 (1972) s. 528. dn. 32, **L. Robert, Bull. Epigr.** 1963. no. 259 1963 ve 1973 yıllarında ise N. Fıratlı Uşak'ta bazı antik kalıntıları *in situ* bulunduğunu belirterek Temenothyrai'nin yine de bu şehirde olması gerektiğini ileri sürer: **AJA**, 71 (1967) s. 172 vd; 78 (1974) s. 128; L. Robert, **Journal des Savants**, 1975 s. 156. dn. 6. Bu suretle Temenothyrai konusunda Uşak Aktaş tartışması halen devam etmektedir. bk. 8. A Gibson, **Greek, Roman and Byzantine Studies** 16: 4 (1975) s. 434. dn. 7. 1975/76 yıllarında Aktaş'ta yaptığımız incelemeler. halen bulunmakta olan bol sayıda eski esere dayanarak burasının Uşağa nazaran çok daha önemli bir iskan yeri olduğu intibasını bırakmıştır. Ayrıca Aktaş yakınında tesbit ettiğimiz Selvioğlu mermer ocaklarının da (res. 2, no. 9. bk. ocaklar bölümüne) Temenothyrai'yi besleyen Roma çağı ocakları olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu Roma ocakları içinde bulunan hellenistik mezarlar (bk. ocaklar bölümüne) ile hellenistik Lyendos şehri arasında da belki bir ilişki görülebilir. Bütün bu verilere dayanarak, Temenothyra'iyi şimdilik Aktaş'a izafe etmeğe mütemayil bulunmamaktayım.

neğidir. Fakat bütün bu lahitlerin arasında kapağı ile birlikte bulunmuş bir tek örnek bile yoktur. Üstelik lahitlerin çoğu ufak parçalar halindedir, tüm olarak korunagelmüş tekneler çok azdır (8 adet), bunların da zaten yarısı bezemesiz olup lahit tipolojisi açısından önemli değildir. Teknesi tüm olan lahitlerden 3 adedi ise girlandlıdır (Selçikler A, Sivaslı A. Uşak). Bir de yapımı tamamlanmamış, dolayısıyla ölü gömmede kullanılmamış bir girlandlı tekne tüme yakın ele geçmiştir (Selvioğlu). Kapaklardan ise tüme yakın bir tek örnek vardır (Payamalanı).

Bu 9 eserin dışında kalan büyük ya da küçük parçalar, genel olarak lahtin tipi hakkında fikir vermekle beraber, bazan eserin tümünün görünümünü saptamaya yetecek ölçüde değildirler. Örneğin, girlandlı bir lahte ait olan Selçikler B ya da Ahat B gibi parçalardan (res. 9 - 10), kabartmaların teknenin üç yanında mı yoksa dört yanında mı bulunduğunu anlamak mümkün değildir. Yivli bir teknenin cephesine ait olan Hacim A parçasından (res. 5), teknenin kısa yanları ve arkası hakkında fikir yürütmek güçtür.

Lahitlerden hiçbiri *in situ* bulunmadığından, ölü gömme adetlerinin nasıl olduğu ve bu lahitlerin nekropolde ne şekilde durduğu konularında birşey söylemek mümkün değildir. Bu yüzden lahitlerin sadece tipolojik açıdan bir değerlendirmesi yapılmışa çalışılacaktır. Lahitlerin mermeri hakkında ayrıntılı bilgi mermer ocakları bölümünde verilmektedir (Bk. orada özellikle (a), (c) ve (e) maddelerine).

Resim 1'deki haritada lahit araması yapılan yerler gösterilmiş ve bunların arasından sadece 10 tanesinde lahit bulunduğu belirtilmiştir. Resim 2'de ise bu lahitlerin hangi antik merkezlerin nekropollerine ait oldukları görülür: bu merkezler Senaros bölgesinde Sebaste, Payamalanı, Aloudda ve Akmonia'dır; yukarı Hermos havzasında ise Aktaş (Temenothyrai ?) ve belki Uşak'ta bulunmaktadır. Lahitlerin adedi ve yayılış yoğunluğuna dayanarak, bu bölgede Roma çağında lahit kullanma adetinin pek yaygın olmadığını söylemek mümkündür. Bunun sebepleri aşağıda gösterilecektir.

LAHİT TIPLERİ

Selçikler ve çevresinde bulunan lahitler tipolojik açıdan 7 ayrı grupta incelenebilir.¹⁴

1. Sütunlu lahitler

İzmir (res. 3)
Ahat A (res. 4)

(14) Lahitler hk. detaylı bilgi katalogda verilmiştir.

Anadolunun en iddialı ve pahalı lahitler grubu olan sütunlu lahitler ötedenberi bilinmektedir. Uzun süre Sidamara lahitleri diye tanınan bu grubun üzerinde son zamanlarda ayrıntılı çalışmalar yapan H Wiegartz¹⁵ lahitlerin muhtemelen Pamphylia'da bulunan belli bir merkezin atölyelerinde hazırlandığını ve buradan çeşitli yerlere sevk edildiğini belirtir. Sütunlu lahit ticaretinin incelemekte olduğumuz bölgeye de sızdığını elimizdeki bu iki örnek kanıtlar. Her iki parçanın da Akmonia'da bulunması herhalde bir tesadüf değildir; önemli Roma yollarının kavşağında yer aldığını göstermiş olduğumuz bu şehrin dolayısıyla büyük bir merkez olduğu ve Anadolu'nun diğer bölgelerinden lahit satın alabildiği anlaşılıyor.

Sütunlu lahitleri, üzerlerindeki mimari bezemenin, özellikle sütun başlıkları ve Lesbos kymation'unun gösterdiği üslup gelişimine göre tarihlenen Wiegartz, bu lahitlerin İ. s. 2. yy. ortalarından 3. yy. üçüncü çeyreğine kadar yapıldığını saptamış ve İzmir müzesinde bulunan Akmonia parçasının İ. s. 170 yıllarına ait olduğunu göstermiştir. Ahat A'daki başlığın işlenişi de İzmir lahitine benzediğine göre, Akmonia'dan her iki sütunlu lahit parçası İ. s. 2. yy. üçüncü çeyreğine tarihlenebilir.

2. Figüral frizli lahitler

Selçikler K (res. 6)

Payamalanı'nda¹⁶ bulunan bu eser teknenin uzun yanlarından birine aittir ve her iki ucundan kopmuş olduğundan, tasvir edilen sahneden bazı figürler eksiktir. Bu parçaya dayanarak lahitin tüm görünüşü hakkında fikir yürütmek güçtür; teknenin her yanının kabartmalı olup olmadığı, köşelerinde sütun ya da figürlerin bulunup bulunmadığı bilinmez.

Roma çağında figüral frizli lahitler İtalya'da özellikle Roma atölyelerinde ve Yunanistan'da Attik atölyelerde çok yapılmaktaydı. Fakat Anadolu'nun da bu modaya ayak uydurduğu bilinir. Anadolu'nun frizli lahitlerinin başında Eros'lu lahitler gelir. Amazon savaşları ya da Herakles'in mücadelelerini gösteren mitolojik konularla av sahneleri de lahitlerin üzerinde sık sık yer alır. Diğer bazı mitolojik konuların da zaman zaman işlendiği görülür: Troia savaşına ait sahneler, Endymion, Nibidler, Muzalar, Kentaur mücadeleleri gibi. Bu frizli lahitlerin köşelerinde çoğu zaman Nike'ler, bazan da Herme figürleri yer alır. Torre - Nova tipi diye adlandırılan bir lahitler grubunda ise bu sahneler köşelerde

(15) *Die kleinasiatischen Saeulensarkophage*, 1965. ay. yazar. *Mélanges Mansel* 1974. s. 345 vdd. ay. yazar. *Myra*'da (yay. J. Borchhardt) 1975. s. 210vdd.

(16) Payamalanı'nın antik adı konusunda bk.dn. 7.

bulunan sütun ya da payelerin taşıdığı bir çerçeve içine alınır. Anadolu'da frizli lahit yapan merkezlerin başında Pamphylia'da İ. s. 2. yy. üçüncü çeyreğinde Perge ve Side atölyeleri gelir. Yüksek bir işçilik gösteren bu atölyelerin malı yalnız Pamphylia'nın ihtiyacını karşılamak için değil, Anadolu'ya ve hatta Anadolu dışına (özellikle Roma'ya) sevdekilmek üzere de yapılırdı. Batı Anadolu'da Ephesos ve Aphrodisas atölyeleri de frizli lahit yapımında faal idiler. Phrygia, Pisidia, Bithynia ve Kappadokia'da da zaman zaman frizli lahit yapma geleneğinin etkisi altında bölgesel üslupta bazı örnekler yapılıyordu: Hierapolis, Nikaia ve Tyana'da olduğu gibi.¹⁷

Payamaları'nda bulunan Selçukler K lahtinin, konu ve işçilik yönünden Anadolu'nun frizli lahitleri arasında aldığı yer nedir? Üzerindeki Pan figürü dolayısıyla bu eserin dioniziak konulu lahitler arasına girdiği düşünülebilir. Dionysos mitolojisiyle ilgili çeşitli sahnelerin başkent Roma ve Attik lahitlerinde sık sık görülmesine karşılık Anadolu'da bu konunun çok ender işlendiği anlaşılıyor. Dionysos lahitleri üzerine 4 ciltlik büyük bir araştırması bulunan F. Matz¹⁸ incelediği sayısız lahitler arasında sadece iki tanesinin Anadolu'da yapılmış olduğunu belirtiyor: Subiaco ve Hever Castle lahitleri.¹⁹ Fakat bunların üzerinde tasvir edilen sahneler (panter arabası içinde Dionysos Ariadne ya da Pentheus sahneleri) ile Selçukler K sahnesi arasında hiçbir ilişki yoktur.

Tek başına Pan motifi ele alınacak olursa, bunun da Anadolu lahitlerinde çok az işlendiği anlaşılır: bu motife Subiaco lahtinden başka, bir de Megiste teknesinde rastlanır.²⁰ Fakat bu örnekler üzerindeki Pan figürü, Selçukler K'daki gibi bir syrinx çalmamakta daha başka hareketler içinde gösterilmektedir. Syrinx çalan Pan motifi, Matz'ın TH 112 tipine uyar,²¹ ve bu tipin en yakın benzerleri batıdaki Roma lahitleri üzerinde bulunur.²²

(17) Çok geniş bir konu olan frizli lahitler sorununun burada yalnız bir özeti verilmiştir. Arkeologlar tarafından çok işlenmiş olan bu konuda toplu bibliyografya ve lahit örnekleri için bk. son olarak G. Koch, *AA*, 2 (1974) s. 302 vdd özellikle s. 307. dn. 68 (Eros'lu lahitler) dn. 69 (av 1.) dn. 70 (diğer konulu friz 1.), dn 71 (Torre-Nova grubu); H. Wiegartz, Myra'da s. 212, dn. 277 (Torre-Nova grubu).
(18) *Die dionysischen Sarkophage*, I - IV 1968 - 1974.

(19) İ. S. 2. yy. üçüncü çeyreğinde yapılmış olan ufak boydaki bu tekneler için bk. F. Matz, a.g.e. II (1968) s. 194 vd. no. 78. lev. 94/1 ve 95/1-2 (Subiaco L.) ve II' (1969) s. 410 vdd. no. 230. lev. 254 (Hever Castle L.)

(20) Megiste ostoteği için bk. Wiegartz a.g.e. (1965 s. 75 vd.) s. 151; N. Himmelmann. *Abb. h. Mainz*, 1970, 1. s. 5 vdd; H. Laubscher, *Jdl.* 89 (1974) s. 242 vdd. dn. 1.

(21) Matz. a.g.e. I. (1968) s. 65.

(22) Örneğin, Matz. a.g.e. II. (1968) no. 101. lev. 128/2 ve III (1969) no. 212. lev. 220/1. Anadolu'nun friz kabartmalı lahitlerinde başkent Roma lahitlerinin tesiri görüldüğü konusunda bk. G. Koch. a.g.e. s. 307. vd. dn. 74.

Anadolu lahitlerinde Pan'dan başka, yine Dionysos ile ilgili diğer figürlere, özellikle Satyr ve Menad'lara da bazen rastlanır; bunların muhakkak friz şeklindeki bir kompozisyonun içinde yer alması da gerekmez; bazan girlandlı ya da sütunlu lahitlerde bu figürler tek tek karşımıza çıkabilir.²³ Fakat bütün bu örneklerle rağmen Anadolu'da Dionysos mitolojisiyle ilgili motif ve kompozisyonların tekrarından doğan belli bir **tipin** bulunmadığı anlaşılıyor. Dolayısıyla tek tek bazı dionizak motiflerle karşımıza çıkan bu sahnelerin teşhisi de, Selçukler K lahitinde olduğu gibi, bazan mümkün olmuyor.²⁴

Syrinx çalan Pan'ın solunda yer alan figürden sadece yukarıya kaldığı çıplak sol kolu kalmıştır. Eros'lu lahitler üzerinde vecd içinde dans ederken kolunu bu şekilde kaldıran ve elinde yumaklı bir girland tutan figürlere sık sık rastlanır.²⁵ Demek ki lahit cephesinin sol yarısında bir Pan - Eros kompozisyonu vardı.

Cephe ortasında duran giyimli kadın figürü belki de mezar sahibesini temsil ediyordu.²⁶ Ayakta duran giyimli kadın tiplerinin zengin çeşitliliği sütunlu lahitler üzerinde görülür. Wiegartz tarafından tek tek incelenen bu tiplerden²⁷ hiçbiri Selçukler K'dakine benzemez; bu figür gerek aşağıya ve hafif öne uzattığı kolları, gerekse sağ göğsünü açık bırakan ve sol yanda toplanan diagonal himation'u bakımından diğerlerinden ayrılır. Bu şekilde giyinmiş Muza figürlerine Aphrodisias'ın sütunlu lahitlerinde rastlanır, fakat bunların duruşları bizim figürden farklıdır.²⁸

(23) Örneğin, İznik Müzesindeki bir girlandlı lahitte (env. 1738), girland yayları içinde Satyr - Menad grubuna ve vecd içinde dans eden Menad motifine raslanır: bk. Himmelman, a.g.e. s. 20 vd. - Selçukler'den bir girlandlı lahit üzerinde panterle oynayan Satyr için bk. katalogda Selçukler B - Sütunlu bir lahit parçası üzerinde, Dionysos ayınlarına katılan Menad ve Sary'ler yer alır. bk. Wiegartz. a.g.e. s. 169. Rom G. - Subico ve Megiste teknelerinde de sarhoş Silen ve Satyr'ler bulunur: bk. dn. 19 - 20. - Anadolu'da yapılmış olması ihtimali olan Vatikan Müzesindeki bir lahitte Satyr - Kentaur mücadelesi yer alır: H. Sichtermann, G. Koch **Griechische Mythen auf römischen Sarkophagen**, 1975, no. 33. lev. 75/2.

— Dionysos ayınlarında vecd içinde dans eden Eros'lar da bu konuyla ilgili görmek gerekir. Eros'lu lahitler için bk. dn. 17.

(24) Dionizak Hever Castle lahitindeki bazı sahnelerin teşhis edilememesi konusunda bk. Matz, a.g.e. III. s. 410 vdd.

(25) Roma'da bulunan bir Torre - Nova lahitinde (Rodenwaldt, AA (1938) s. 414 vdd. res. 13 vdd. Wiegartz, a.g.e. Rom H) ve Side Müzesindeki bir Eroslu lahitte (Wiegartz. s. 177, no. 9) olduğu gibi - Bu lahitler benzerleri ile yapılan karşılaştırma sonucunda İ. s. 2 yy üçüncü çeyreğine tarihlenir.

(26) Anadolu lahitlerinde mitolojik ve dünyevi motiflerin aynı cephede yan yana gösterilebileceği başkent Roma ve Yunanistan lahitlerinde ise bu özelliğe rastlanmadığı konusunda bk. Himmelman, a.g.e. s. 9vdd.

(27) a.g.e. s. 99vdd. lev. 20 - 22.

(28) MAMA, VIII 1962 no. 612, lev. 40.

Aphrodisias sütunlu lahitlerinde gerek duruş, gerekse giyim bakımından Selçikler K'ya benzeyen bazı kadın figürleri de vardır.²⁹ Bu kadın tipinin büyük heykeltraşiden lahitlere geçtiği anlaşılmaktadır; Side heykeltraşisini inceleyen J. İnan, bu tipin Vatikan'da bulunan bir Muza - portre heykelinin varyantı olduğunu Side örnekleriyle saptar.³⁰ Şu halde Selçikler K'daki kadın kabartması belki de bir Muza tipinde gösterilmiş mezar sahibesini temsil ediyordu.

Bu kadının sağında bulunan çıplak torso'nun bir Heros'a ait olması gerekir. Kafası ve kolları kopmuş olduğundan, atribüleri kayıp olan bu figürü teşhis etmek mümkün değildir. Duruşu itibariyle Wiegartz'ın M: 19 a tipine benzer.³¹ Bu Heros'un yanında herhalde ikinci bir figür daha bulunuyordu. Bu suretle lahit cephesini ortada giyimli mezar sahibi, bunun sağında ve solunda ikişer figürden meydana gelen birer mitolojik sahne ile tamamlamak mümkündür.

Cephenin köşelerinde belki de Torre - Nova lahitlerinde olduğu gibi birer paye ya da sütun vardı, fakat bunun hakkında kesin birşey söylenemez. Selçikler K gibi Payamalanı'nda bulunmuş olan Selçikler H ve Eldeniz lahitlerinin Torre - Nova etkisi altında köşe payeli yapılmış olduğu aşağıda gösterilecektir. Demek ki Payamalanı'nda Anadolu'nun figürlü ve Torre - Nova tipi lahitlerinin etkisini sezinlemek mümkündür. Payamalanı'nda bulunan lahitler bu bölgenin mermerinden yapılmışlardır (Bk. mermer ocakları bölümünde (e) maddesine ve ocak No. 4'e). Dolayısıyla bunların dışarıdan hazır olarak satın alındıkları düşünülemez. Bu duruma göre, Selçikler K lahtinin Anadolu'da frizli lahitlerin moda olduğu Antoninler çağında, özellikle İ. s. 2. yy. üçüncü çeyreğinde, bu geleneğe bağlı iyi bir ustanın elinden çıktığı ve bu lahtin doğrudan doğruya incelemekte olduğumuz bölgede yapıldığı anlaşılıyor.

3. Köşe Payeli Lahitler

Selçikler H (res. 7)

Eldeniz (res. 8)

Her ikisi de Payamalanı'nda bulunan bu teknelerden ancak ufak parçalar kalmış olmasına rağmen, bunların köşelerde yivli payelerin taşıdığı kalın bir üst silme (ve herhalde bu payelerin üzerine oturduğu bir alt silme) ile çerçevelenmiş oldukları anlaşılıyor. Bu mimari çer-

(29) ay. yr. no. 608a, lev. 38.

(30) J. İnan, *Roman Sculpture in Side*, 1975. no. 39 - 44. lev. 48 - 51.

(31) a.g.e. s. 95 vd. lev. 18.

çevenin içinde Selçikler H'da büyük bir Tabula ansata bulunmaktaydı. Bir köşe parçası olan Eldeniz örneğinde ise lahtin bir yanı (özellikle başlığı) diğer yanı kadar detaylı işlenmemiştir. Bu parça belki de teknenin sol kısa yanına aitti ve başlığın işlenmemiş tarafı arka cephede bulunuyordu.

Tabula ansata'lı lahitlerin Anadolu'ya özgü ana tiplerden biri olduğu eskidenberi bilinir³². Lahit cephesini belirten ve içinde mezar yazıtını taşıyan Tabula'lar büyük ya da ufak, kulplu ya da kulpsuz olabilir, bunlar cephede ya kendi başlarına durur, ya da iki yanlarındaki figürler tarafından taşınırdı³³.

Selçikler H'da hemen hemen bütün cepheyi kaplıyan büyük Tabula ansata'nın benzerlerine Phrygia'da Laodikeia Kombusta ve Hierapolis'den lahitler üzerinde rastlanır, hatta Laodikeia Tabula'sının kulpları Selçikler H'daki gibi çifte münhani biçimdedir³⁴. Fakat Selçikler lahti, Tabula ansata'sının mimari bir çerçeve içine alınması bakımından bunlardan ayrılır. Bu çerçeveyi köşelerde belirleyen yivli payelerin tıpatıp benzerlerine yine Anadolu'ya özgü Torre - Nova lahitlerinde rastlanır³⁵. Selçikler H lahtindeki köşe payesi ile örneğin Torre - Nova tipindeki Megiste teknesi³⁶ üzerindeki karşılaştırıldığında, gerek yivlerin işlenişi, gerekse başlığın tipi bakımından arada kuvvetli bir benzerliğin olduğu derhal göze çarpar. Eldeniz lahti payesindeki üç yapraklı başlık tipi de Torre-Nova lahitlerinde görülür³⁷.

Fakat Selçikler H ve Eldeniz lahitleri figürlü olmayıp Tabula ansatalıdır ve bu bakımdan Pamphylia'da İ.s. 2.yy. üçüncü çeyreğinde yapılan Torre - Nova grubundan ayrılırlar. Bunlar Pamphylia'da değil, güney Phrygia'da herhalde Payamalanı'nda yapılmış bölgesel lahitlerdir ve Anadolu'da bir zamanlar çok moda olmuş Torre - Nova örneklerini

(32) G. Rodenwaldt, BJB, 147 (1942) s. 218 vd.

(33) Lahitler üzerindeki Tabula tiplerinin toplu bir araştırması henüz yapılmamıştır. Bunun ilk denemesi Kadıköy'de bulunan Tabula ansata'lı bir lahitler grubu dolayısıyla Dörner Festschrift için tarafımdan yapılmıştır. N. Asgari N. Firatlı, Die Nekropole von Kalchedon,» **Studien Zur Religion und Kultur Kleinasien**, 1978 s. 37 vdd.

(34) İ. s. 340 tarihlerine ait bir Hıristiyan örneği olan Laodikeia Kombusta lahti için bk. MAMA, I. (1928) no. 170 ve s. XIV. Hierapolis lahti için bk. Equini - Schneider, La Necropoli di Hierapolis di Frigia, 1972 res. 5. lev. XVIb.

(35) Torre - Nova grubu için bk. dn. 17.

(36) Bk. dn. 20

(37) Antalya Müzesinde bulunan bu tip başlıklı bir Torre - Nova örneği için bk. Wiegartz, a.g.e. s. 147, Antalya L. lev. 28. Hatta aynı yaprak tipine bu teknenin alt kenar silmesinde de rastlanır.

taklit etme geleneğinden arta kalmış özellikler gösterirler.³⁸ Bu yüzden bunları Torre - Nova grubundan daha sonraki bir devre tarihlemek gerekir. Çift münhani kulplu büyük Tabula ansata tipinin Phrygia'da geç antik çağda hala kullanıldığı göz önünde tutulursa,³⁹ Payamalanı lahitlerini 2. yy.'dan çok 3. yy.'a, belki 3. yy.'ın ilk yarısına tarihlemek daha doğru olur. Zaten Selçikler H'nın yazıtında ligatur'un bulunması da {KAI yerine K} lahtin erken bir devre ait olamayacağını gösterir. Selçikler H. ve Eldeniz lahitleri, bazı bezeme motifleri ve işçilik özelliklerinin bölgesel atölyelerde çok daha uzun bir süre kullanılageldiğini gösteren güzel örneklerdir.

4. Yivli lahitler

Hacim A (res. 5)

Aloudda'da bulunan bu lahit parçası, ortasında büyük bir Tabula'sı olan yivli bir tekne cephesinin sol yarısına aittir. Yivli lahitlere Anadolu'da az rastlanır; bunlar daha çok başkent Roma'da sevilirdi, fakat Roma lahitlerinde yivler genel olarak S şeklinde dalgalı yapılırdı. Anadolu yivli lahitlerinin çoğu Aphrodisias'da bulunmuştur. Dikey yivli olan bu lahitlerin cephe ortasında yazıtlı bir Tabula ansata yer alır. Tekne köşeleri bazan sütunlarla belirlenir çoğu zaman ise buralarda hiçbir motif bulunmaz. Kısa yanlar ya yivli olur, ya da Medusa başı gibi bazı motiflerle süslenir.⁴⁰ Phrygiada Hicrapolis Nekrogölünde de yivli lahit parçalarına rastlanır. Yine dikey yivli fakat Tabulasız ufak bir lahit Konya'da bulunmuştur.⁴¹ Sardes'de bulunan dikey yivli ve Tabula'sız bir lahit ise temiz işçiliği ile göze çarpan kaliteli bir örnektir.⁴² Yüksek işçilik gösteren diğer bir örnek de Ephesos'da Yedi Uyuyanlar Mağarası'nda duran dalgalı yivli lahittir.⁴³

Demek ki Hacim A, Anadolu'da az rastlanan bir lahit türüne aittir. Anadolu'da bu kadar az yapılan bir lahit tipine incelemekte olduğumuz Senaros bölgesinde de rastlanması ilginçtir.

(38) Yivli ve Korint başlıklı köşe payelerine Phrygia'nın mezar stellerinde de rastlanır. MAMA VII (1956) no. 205. lev. II. MAMA VIII (1962) no. 388. lev. 16.

(39) Bk. Laodikeia Kombusta lahtine, dn. 34.

(40) 1965 de Aphrodisias'da incelediğim lahitler arasında 5 tanesinin yivli tipte olduğunu, bir tanesinde ise cephenin figürlü olmasına karşılık, arka yanın yivlerle süslendiğini tesbit etmiştim. Bu lahitlerden iki tanesi yayınlanmıştır. MAMA. VIII (1962) no. 568 lev. 20 ve no. 576. Yazıtlarında Aurelios'lu ön adların kullanılması, bu lahitlerin İ. s. 212 yılında ilan edilen Constitutio Antoninian'dan sonrasına ait olduğunu gösterir.

(41) İstanbul Arkeoloji Müzesi env. 509. bk. Mendel, Catalogue des Sculptures. III (1914 no. 1157).

(42) Rodenwaldt. JHS, 53 (1933) s. 201, dn. 60. res. 13. Mansel. **Perge'de Kazılar ve araştırmalar** 1949. s. 29. No. C/2

(43) **Forschungen in Ephesos**, IV. 2. s. 56 res. 59.

İlginç olan diğer bir husus, Tabula'nın içinde yazıt yerine bir kabartmanın bulunması yivli teknenin köşesinde ise, girlandlı lahitler ailesinden gelme bir koç başının yer almasıdır.⁴⁴ Koç başlı girlandlı lahitler yapan ve Aloudda'ya en yakın olan merkez Philadelphia'dır; Hacim A'daki koç başının bu yönden gelen bir etki sonucunda lahtin köşesine oturtulduğu düşünülebilir.⁴⁵

Tabula'nın içindeki erkek figürü gerek giyimi, gerekse duruşu bakımından lahit ve stellerde sık sık karşılaşılan bir tiptedir. Sütunlu lahitler üzerindeki erkek figürlerini inceleyen Wiegartz'a göre bu tip entellektüel bir kişiyi temsil eder.⁴⁶ Lahitin sahibi olan bu figürün yanında, Tabula'nın kırık olan sağ yarısında belki bir figür daha yer alıyordu. Steller üzerinde görülen karı - koca tasvirinin bu çerçevenin içinde yer almış olması ihtimali kuvvetlidir.

Demek ki Hacim A parçası gerek Anadolu'da az raslanan bir lahit tipine örnek olması, gerekse bunu diğer mezar anıtları üzerinde görülen kabartmalarla bulundurması yönünden bölgesel usluhta yapılmış ilginç bir eserdir. En yakın benzerleri Aphrodisias'ın yivli ve Tabula'lı lahitleri olduğuna göre, Hacim A'yı da bunlar gibi 3. yy. ilk yarısına tarihlemek mümkün olur.⁴⁷

5. Girlandlı lahitler

(a) grubu : Bölgesel olmayıp dışardan satın alınan

Ahat C (res. 13)

Akmonia'da bulunan bu lahit parçası gerek girlandının meyvalı değil de yapraklı oluşu ve girland ucundan uçuşan bandların zeminden koparak plastik bir şekilde belirtilişi, gerekse girland yayının içinde bir tiyatro maskesinin yer alışı bakımından bölgemizdeki bütün diğer girlandlı lahitlerden ayrılmakta ve «Pamphylia tipi» diye tanınan özenle işlenmiş pahalı bir lahitler grubuna bağlanmaktadır.⁴⁸ H. Wiegartz bu girlandlı lahitler ile erken sütunlu lahitler arasında bazı ortak motifler ve ortak

(44) Köşelerde koç başları tarafından taşınan girlandlı teknelere özellikle batı Anadolu'da, Ephesos ve tüm Küçük Menderes havzasında, ayrıca Philadelphia (Alaşehir) ve çevresinde, bir de Stratonikeia (Eskişehir) da çok rastlanır. Ephesos'dan bu tipe güzel bir örnek için bk. J. Keil, öjh. 26 (1930), Beibl, kl, 12vdd. res. 5 - Güney Anadolu'da Kilikia bölgesinde de köşe koç başlı girlandlı lahitler yaygındır.

(45) Aloudda - Philadelphia arasındaki işlek Roma yolu için bk. dn. 12.

(46) a.g.e. tip M.I, s. 86vd. lev. 16.

(47) Bk. dn. 40.

(48) «Pamphylia tipi» lahitler konusunda bk. Mansel, a.g.e. s. 28 vdd. - Mansel'den bu yana toplanan diğer girlandlı örneklerin tüm listesi ve yayını için bk. Koch, A A (1974) s. 306, dn. 61 ve K. Schauenburg, The J. Paul Getty Museum Journal, II (1975) s. 63. vdd.

üslup özellikleri olduğunu göstererek, yüksek işçiliğe sahip bütün bu iddialı lahitlerin Antoninler çağında Pamphylia'da aynı merkezin atölyelerinde yapıldıklarını açıklar.⁴⁹ Ahat C parçasının en yakın benzerleri güney Phrygia'da Laodikea⁵⁰ ve Kolossai'da⁵¹ bulunmuş «Pamphyli» tipinde iki lahittir. Köşelerde Nike'ler, cephe ortasında Eros'lar tarafından taşınan meşe girdanlarıyla süslü olan bu lahitlerin girdand yayı içinde tiyatro maskeleri ve Meduza başları bulunur. Gerek tiyatro maskeleri, gerekse üst kenar silmesinin işlenişi Ahat C'ye çok benzeyen Laodikeia lahdi, cephesindeki portre büstlerinin yardımıyla İ.s. 160 yılı yörelerine tarihlenir.⁵² Şu halde Ahat C parçası da bu eserlere benzer bir lahitten kopmuştur ve İ.s. 2. yy üçüncü çeyreğine aittir. Demek ki Akmonia bu sıralarda Anadolunun büyük lahit merkezlerinden yalnız suntu lu değil, girdanlı tipte de lahit satın alıyordu.^{52a}

(b) grubu : Senaros bölgesinden

- Ahat B (res. 9)
- Sivaslı A (res. 11 - 12)
- Selçikler B (res. 10)
- Selçikler A (res. 14 - 15)

Akmonia ve Sebaste'de bulunmuş olan bu dört lahitten ikisinde teknenin tümü mevcuttur (Sivaslı A, Selçikler A), fakat buna rağmen bu teknelerde bile bezeme sistemi tümüyle anlaşılabilir, çünkü Selçikler A'nın yalnız cephesi görülebilmektedir, Sivaslı A'da ise kabartmaların işlenmesi tamamlanmamıştır.

Meyva girdandı Akmonia lahti (Ahat B) bölgesel bir eserdir, çünkü girdand yayı içindeki kirman - iğ - ayna kabartmalarına bu bölgenin diğer mezar anıtı tiplerinde de sık rastlanır. Mezarın bir kadına ait olduğunu

(49) Wiegartz, a.g.e. s. 37 vdd. ve levha 47 deki kronoloji şeması, — «Pamphylia tipi» diye tanınan girdanlı lahitlerin bir kısmının Phrygia'ya özgü olduğu, tarafından hazırlanmakta olan bir incelemede ayrıca gösterilecektir. Bu konuda şimdilik bk. K. Schauenburg, a.g.e. 70.

(50) İzmir Müzesi env. 79. — Bk. Mansel, a.g.e. s. 29, no. 7 res. 71; Wiegartz s.a.g.e. s. 178, no. 22, lev. 8.a

(51) Denizli Müzesi env. 154 ve 341, — Mansel, a.g.e. s. 29, no. 6, res. 72 - 73; Wiegartz, a.g.e. s. 177, no. 8,

(52) Wiegartz, a.g.e. lev. 47, no. 22, — Wiegartz'a göre Kolossal lahti bundan 10 - 15 yıl daha erkendir.

(52 a) W.J. Hamilton'un 19. yy. ilk yarısında Uşak'ta gördüğü ve Ahat'ta bulunmuş olması gerektiğini söylediği girdanlı lahit de belki Ahat C tipinde idi; bk. *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, 1, 1842, s. 122

gösteren bu motifler üçlüsü, yazıtlarına göre çoğu zaman 3. yy. ilk yarısı tarihlenen bölgenin mezar sunakları⁵³ ve kapı tipi mezar stelleri⁵⁴ üzerinde bulunur (res. 37). Bunlara dayanarak Ahat B lahtini İ.s. 3. yy. ilk yarısına tarihlemek mümkündür. Bu parçada gırlandları taşıyan figürlerin bulunmayışı ilginçtir; gırlandlar birbirlerine bağlı uçlarından bir çiviye asılmış gibidir.

Sebaste lahtinde de (Sivaslı A) gırlandlar uçlarından asılı dururlar; uzun cephelerde gırlandlar arasında taşıyıcı figürlerin bulunması gereken yerlerde, tıpkı Ahat B'deki gibi boşluklar bırakılmıştır. Bu lahitte kabartmaların dört cephede de bulunması, bölgede her yanı gırlanlı lahit yapma adetine rastlandığını gösterir. Fakat lahtin işlenmesi tamamlanmadığından arka ve ön yüzler arasında bir ayırımın yapılıp yapılmadığı kesin olarak anlaşılmaz; ancak bir uzun yanda üst silmenin bulunmayışı, bu yanın arka cephe olduğu ip ucunu verir. Kısa yanlardan birinde, gırland yayının içinde işlenmesi tamamlanmamış bir Eros figürü vardır (res. 12). Anadolu lahitlerinde genel olarak gırlanın üzerini ya tiyatro maskeleri ve Medusa başları, ya da diskler ve rozetler, bazan da portre büstleri doldurur. Gırland üzerinde mitolojik figürlere ve kompozisyonlara Anadolu'da rastlanmakla beraber, bunlar henüz az sayıda tanınmaktadır,⁵⁵ dolayısıyla Sivaslı A lahti bu yönden önemlidir.

Yine Sebaste'den olan Selçikler B parçasında da gırlanın üzerinde figüratif bir sahne yer alır, (panter ile oynayan Satyr?). Kabartmaları traş edilmiş olmasına rağmen, bu parça çok daha yüksek bir işçilik gösteren ve gırlandları asılı olmayıp Eros'lar tarafından taşınan bir lahte aittir. Fakat U şeklinde sarkık, kısa gırlanın biçimi yine de Sivaslı A'nınkilere benzer (krş. res. 10 - 11).

Sebaste'den diğer bir gırlanlı lahit (Selçikler A) bu gruptaki örneklerden birçok yönden ayrılır. Teknenin ne alt ne de üst silmesi vardır; gırlandlar asılı olmayıp bukranion'lar tarafından taşınmasına rağmen

(53) MAMA, VI (1939) no. 335a (Ahat, İ.s. 248/9); no. 325, lev. 57 (İ.s. 255/6).

(54) ay.yr. no. 277, lev. 49 (Kayılı); no. 298, lev. 53 (Ahat); no. 355, lev. 61 (Ahırhisar, İ.s. 193/4), - Motifler yalnız bu çevreye özgü olmayıp Phryskla'nın diğer kapıstelleri üzerinde de, özellikle Dorylaion çevresinde bulunur. MAMA, V (1937) no. 41, lev. 21; no. 44, lev. 22. no. 72, lev. 27.

(55) Bu konuda örnekler için bk. Himmelmann, a.g.e. s. 18vdd. - Himmelmann'a göre gırland içindeki bu figürlü sahneler başkent Roma lahitlerinin etkisi altında yapılmaktaydı; Koch ise Anadolu örneklerinin çok az olmasına dayanarak, bunlarda muhakkak Roma etkisini aramanın gerekmediğini belirtir. AA. (1974) s. 308. dn. 76. - Himmelmann'ın zikretmediği bir örnek için bk. A. Aziz, **Gulde du Musée de Smyrne**, 1933 s. 19. no. 20. foto no. 2 (Hypnos). - Kilikia'dan henüz yayınlanmamış bir ostoteğin kısa yanında, gırland üzerinde Eros motifi vardır: İstanbul Arkeoloji Müzesi, env. 72. 21.

men, cephede üç yerine sadece iki yayvan girland yer alır. Anadolu lahitlerinde uzun cephe genel olarak üç girlandlıdır; bunlar ister Pamphylia atölyelerinde, ister batıda Ephesos ve Aphrodisias gibi merkezlerin atölyelerinde, isterse Marmara adasında Prokonnesos atölyelerinde yapılsın, aralarında kompozisyon ve üslup farkları olmasına rağmen, cephelerinin üç girlandlı olması yönünden, aynı devirde Attik ve başkent Roma atölyelerinde yapılan cepheleri çift girlandlı lahitlerden ayrılırlar. Fakat bazı Anadolu lahitlerinin bu kuralın dışında kaldığı da görülür, yukarıda sözü edilen Laodikeia lahitinde olduğu gibi.⁵⁶ Bir de lahit biçimindeki ölü külü mahfazalarında teknenin boyutları ufak olduğundan, uzun cephelerde yalnız iki girland bulunur. Kilikia bölgesinde de çift girlandlı lahitler vardır; bunlar Attik lahitlerin etkisi altında kalan Suriye girlandlı lahitlerine bağlanırlar.⁵⁷ Selçukler A lahitinde Attik sanatın etkilerini aramak ya da Kilikia ile ilişki kurmak aşırı bir zorlama olur. Tamamen halk sanatı üslubunda yapılmış olan bu lahitte göze çarpan diğer bir özellik köşelerdeki taşıyıcıların 3/4 profilden gösterilmeyip cepheden verilmiş olmasıdır. Bu haliyle lahitin kabartmaları, tekneyi cepe çevre saran bir bezemeden ziyade, bir tek yönde devam eden bir frizi andırır. Nitekim Senaros bölgesinde bu şekilde cepheden gösterilmiş bukranon'ların taşıdığı girlandlarla süslü mimari kabartmalar (ortostatlar?) vardır.⁵⁸ Şu halde Selçukler A lahitindeki kompozisyonun, Anadolu girlandlı lahitler geleneğinin pek farkında olmayan biri tarafından ve bölgedeki diğer anıt tipleri üzerinde gördüğü girlandlı frizlerden esinlenerek yapıldığı söylenebilir.

(c) grubu : Yukarı Hermos havzasından

- Selvioğlu (res. 16)
- Aktaş A (res. 17)
- Aktaş B (res. 19)
- Aktaş C (res. 18)
- Aktaş D (res. 20)
- Aktaş E (res. 21)
- Uşak (res. 22)

(56) Bk. dn 50. Bu lahitin Boyutları normal bir lahitten ufaktır. boyu ancak 198 cm. dir.

(57) Anadolu girlandlı lahitlerinde görülen bu özelliğin ayrıntıları için bk. N. Asgari AA (1977) s. 329 vdd.

(58) Akmonia'dan bir örnek için bk. MAMA, VI (1939) no. 295/6, lev. 52. - Bu bloklar üzerindeki kabartmalarla Selçukler A arasında yalnız kompozisyon tarzı açısından değil, tek tek motiflerin işleniş bakımından da yakın bir benzerlik vardır. Bukranion'ların iç içe halkalar şeklinde gösterilmiş gözleri ve dekoratif alın saçları ile girland üzerindeki sekiz yapraklı rozetler her iki eserde birbirine çok benzer.

Bu gruptaki lahitlerden 5 adedi Aktaş (Temenothyrai ?)'dandır.⁵⁹ bir tanesi de Aktaş'ın kuzeydoğusunda bulunan Selvioğlu mermer ocaklarının⁶⁰ içinde, işlenmesi tamamlanmamış olarak bırakılmıştır. Uşak lahtinin buluntu yeri ise kesin değildir; bu lahit yakın zamanlarda Uşak çevresindeki yerlerden birinden buraya getirilmiş olabilir.⁶¹ Zaten Uşak lahti Aktaş - Selvioğlu lahitlerinden çok farklı gri bir mermerden yapılmıştır.

Aktaş lahitleri, biri hariç (Aktaş E) hepsi şematik girlandlıdır, yani bunların üzerindeki kompozisyon taslak halinde yapılmıştır, detayları işlenmemiştir. Bu kompozisyon taslağının doğrudan doğruya mermer ocağında yapıldığını Selvioğlu lahti kanıtlamaktadır. Demek ki Yukarı Hermos havzasında Temenothyrai ve çevresini besleyen ocaklarda belli bir taslakta girlandlı lahitler yapılıyor, bunlar satın alındıkları yerde ya daha fazla işlenmeden kullanılıyor (Aktaş A), ya detaylar işlenmediği halde yüzey tarakla daha temiz bir hale getiriliyor (Aktaş B - C) ya da detaylar da işlenerek lahtin kompozisyonu tamamlanıyordu (Aktaş E). Aktaş A ve Selvioğlu örneklerinden anlaşıldığı üzere, bu girlandlı teknelerin arka uzun yanı kabartmasızdı. Selvioğlu lahtinde girland yayı içinde büyük diskler bulunur, Aktaş örneklerinden ise girlandların sarkaçlı olduğu anlaşılır (Aktaş A, B, C). Selvioğlu'nda şematik kompozisyonun tekne üzerine dağılımı beceriksizce yapılmıştır; girlandlar alt silmeye tecavüz ettiğinden, ne bunların alt kenar sınırını, ne de sarkacını göstermek mümkün olmuştur. Lahtin ocak içinde kalmasına sebep belki de kompozisyonda görülen bu bozukluktur.

Temenothyrai grubu diye adlandırdığımız parçalar halindeki bu altı örneğe (Aktaş A - E Selvioğlu) dayanarak, Selvioğlu mermerinden olan bu tip bir lahtin rekonstrüksiyonunu yapmak mümkündür : Teknenin yalnız üç yanı kabartmalıdır. Alt kenardaki silme de sadece üç yanı doluşır, üstte silme yoktur. Uzun cephe üç girlandlıdır, girlandlar sarkaçlıdır ve yayları içinde büyük dairevi dolgular bulunur. Girlandların arasında ve köşelerde bulunan dikdörtgen alanlar çok geniştir. Bu şematik kompozisyonun içine detaylar işlendiği zaman, girlandların figürler tarafından taşınmayıp Sebaste ve Akmonia'da olduğu gibi, asıldıkları görülür (Aktaş E). Girlandlar arasındaki geniş kabartma alanın içine çeşitli motifler işlemek mümkün olur (krş. Aktaş D ve E, res. 20 - 21).

Uşak lahti Aktaş grubundan gerek mermerinin cinsi, gerekse dört yanının kabartmalı oluşu bakımından ayrılır, fakat bir cephenin diğerlerinden daha önemli olduğu, yine de bu yanda rozetlerin çelenk içine

(59) Temenothyrai konusunda bk. dn. 13.

(60) Selvioğlu için bk. Ocaklar bölümünde no. 9.

(61) Bu konuda bk. dn. 13.

alınmasıyla belirtilmiştir. Bu lahitte de girlandlar taşınmayıp asılmıştır ve Aktaş'ta olduğu gibi sarkaçlıdır.

Senaros ve yukarı Hermos havzasının bölgesel girlandlı lahitleri karşılaştırıldığında, arada ortak yanların bulunmasına rağmen, bazı farkların da olduğu da göze çarpar. Ortak olan bir özellik, girlandlı lahitlerde genel olarak görülen taşıyıcıların (Eros - Nike, bukranion - koç başı) bu bölgenin lahitlerinde pek revaçta olmadığı ve burada girlandların daha çok asılarak gösterilmesinden hoşlanıldığıdır. Asılan girlandlar arasındaki alan ya boş bırakılır (Ahat B, Sivaslı A) ya da bölgeye özgü bazı motiflerle doldurulurdu (Uşak'ta üç yumaklı düz girland, Aktaş E'de palmiye dalı). Yukarı Hermos girlandları sarkaçlıdır, Senaros bölgesinde ise şimdilik girland sarkacına rastlanmamıştır. Kuzeydeki lahitler, özellikle Temenothyrai grubu, belli bir girlandlı şemanın tekrarından doğan bir tip oluştururlar. Mermer ocağı atölyelerinde seri imalatı halinde yapılan bu lahitler, bölgede bir girlandlı lahit geleneğinin gelişmesini sağlarlar. Buna karşılık güneydeki lahitler girlandlı olmalarına rağmen aralarında bir bölgesel geleneği gösterecek kadar ortak yönleri yoktur; bunlar girlandlı lahitler modasına ayak uydurmaya çalışan ve bu arada diğer sanat kollarındaki bazı bölgesel motifleri de lahit bezemesi repertuarına sokan tek tek örnekler olmaktan öteye gitmezler.

6. Bezemesiz lahitler

- Ahat D (res. 26)
Hacim B ve C (res. 25)
Koyunbeyli (res. 23 - 24)
Sivaslı B

Akmania, Aloudda ve Sebaste nekropollerinde bulunmuş olan bu tekneler ya mermer ya da adi taştandır. Taş olanların dış yüzeyi kaba bırakılmış (Ahat D, Hacim B-C), hatta Hacim teknelerinde kapağın kaymasını önleyecek üst kenar çıkıntısı dahi yapılmamıştır. Mermer teknelerden Koyunbeyli lahti ise, yine Hacim nekropolünden olmasına rağmen, gerek alt kenarında bir silmenin bulunuşu, gerekse çok temiz işlenmiş dış yüzeyi bakımından bu gruptaki diğer örneklerden ayrılır. Sivaslı B parçası mermer olmasına rağmen silmesizdir ve yüzeyi külünkle işleme safhasında, kaba bırakılmıştır.

7. Lahit kapakları

- Selçikler G (res. 31)
Selçikler C (res. 29)
Payamalını (res. 30)
Selçikler D, E, F, (res. 27 - 28)

Kapaklar ya Sebaste, ya da Payamalanı'nda bulunmuştur. Semer-dam şeklinde ve akroterli olan ve özenli bir işçilik göstermeyen bu kapaklardan ikisinde çatının üzerinde kiremitler de belirtilmiştir (Selçikler: C ve Payamalanı). Selçikler D, E ve F parçaları ise bu bölgedeki kapaklar arasında alt kenarı bezemeli olanlarında bulunduğunu göstermeleri bakımından önemlidir. Kapakların, yukarıda tanıtılan bölgesel lahit tiplerinden hangilerine ait olabileceğini saptamak mümkün değildir.

SONUÇ

Güney,batı ve kuzeybatı Anadolu'da Roma çağında bulunan lahitlerin bolluğu ve çeşitliliği ile karşılaştırıldığında, İç Anadolu'nun batıya komşu olan bir bölgesinde yer alan Selçikler ve çevresinde az sayıda lahit kullanıldığı anlaşılıyor. İ. s. 2. yy. ortalarından itibaren yüz yıllık bir zaman çerçevesi içinde yapılan bu lahithler arasında, yukarı Hermos havzasındaki Temenothyrai girlandlı grubu hariç, bölgeye özgü bir lahit tipinden bahsetmek de mümkün değildir. Lahitler Anadolu'nun bazı önemli merkezlerinde yapılan belli tiplere ayak uydurmak üzere bölgesel üslupta işlenmiş, hatta bazan çeşitli tiplerin etkisini aynı eser üzerinde toplamış örneklerdir. Buna rağmen Senaros bölgesi lahithleri, Anadolu'da ender rastlanan bazı özellikleri göstermeleri yönünden ilginçtirler: Pan motifinin kullanılışı, girland yayları içine mitolojik tasvirlerin yapılması, yivli lahit tipinin görülmesi gibi. Anadolu'da bu devirde yaygın olan lahit ticareti ise Senaros bölgesine pek sızmaz; önemli yol kavşakları üzerinde bulunan Akmonia'dan başka hiçbir merkezin dışarıdan lahit satın almadığı anlaşılıyor.

Acaba Phrygia'nın diğer kısımlarında da durum böyle miydi? Phrygia'da lahit yapımı ve ticaretinde önemli bir rol oynayan hiçbir merkez yok muydu? Bu sorular ancak Phrygia bölgesi lahithleri tümüyle incelendiği takdirde cevaplandırılabilir, fakat henüz böyle bir çalışma yapılmış değildir⁶².

Banaz ovasında ve Burgaz dağının batı ve kuzey etekleri boyunca sıralanan yerleşme yerlerinde bulunan lahithlerin sayısı az olmasına karşılık, yine aynı bölgede **kapı tipi mezar stellerinin** çok yaygın olduğu derhal göze çarpar (res. 2). Lahithler ile çağdaş olan bu steller Phrygia'ya özgü bir mezar anıtı tipini temsil ederler⁶³. Bu stellerin Senaros bölgesindeki yaygınlığı harita üzerinde gösterilmiştir (res. 2). Tip itibarıyla

(62) Pamphylia atölyelerine bağlanan girlandlı lahithler içinden bir grubun Phrygia'ya özgü olduğu ve buradaki bir merkezin atölyelerinde hazırlandığı konusunda bk. dn. 49.

(63) Phrygia kapı tipi stelleri üzerine Belçikalı Dr. M. Waelkens'in 1976'da hazırladığı mufassel doktora tezi henüz yayınlanmamıştır.

yuvarlak kemerli, üçgen alınlıklı ya da dikdörtgen biçimli olan bu stellerin son zamanlarda bulunan birçok örneği henüz yayınlanmamıştır (res. 32 - 34, 14). Bu konunun Selçukler ve çevresi için ayrı bir çalışma olarak ele alınması ve stel yapan atölye merkezlerinin tesbiti gerekmektedir⁶⁴. Haritadan da anlaşıldığı üzere, kapı tipi stellerin batıya doğru yayılış alanı Banaz ovasında bitmektedir, yukarı Hermos havzasında Aktaş ve çevresindeki steller kapı şeklinde değildir⁶⁵. Fakat Senaros bölgesinde kapı şeklinde olmayan ve Aktaş stellerine benzeyen tipte örnekler de vardır (res. 35).

İncelediğimiz bölgede ana mezar anıtı tipi lahit değil steldir. Kapı tipi stellerin çok kullanılmasında etken olan başlıca sebep muhakkak ki belli bir geleneğe olan bağlılıkta aranmalıdır. Fakat bunun yanısıra diğer bir durumun da göz önünde tutulması gerekir: bu bölgedeki ocaklardan bol miktarda mermer elde edilmesine rağmen, mermer yatakları lahit yapımı için gerekli boyda blokların alınmasına elverişli değildi, halbuki steller için gerekli ufak bloklar rahatlıkla ve bol miktarda çıkarılabilmekteydi (Bk. ocaklar bölümünde madde (c)'ye). Bölgede lahit yapımının stellere nazaran çok daha az oluşunda herhalde bu durumun da rolü vardır.

Lahit ve stellerin yanısıra, bu bölgede kullanılan diğer bir mezar anıtı tipi de **mezar sunaklarıdır**. Küçük paye biçiminde olan bu sunaklar, piramidal, semerden ya da kozalak şeklindeki üst kısımlarıyla göze çarparlar (res. 36 - 37). Gövdelerinde yazıtlar ve bazan mezar stellerinde olduğu gibi gündelik eşya kabartmaları bulunur. Bunların en güzel örneklerine Akmonia'da rastlanır⁶⁶. Selçuklerdeki yazıtlı sunaklar kabartmasızdır. (depo env. 11 - 12, res. 36). Burada görülen üst kısmı semerdam biçimli sunaklar, kapı tipi mezar stellerine nazaran çok daha fazla güneye yayılırlar; örneğin Eumenia çevresinde bunlara çok rastlanır⁶⁷, hatta Apameia ve Kolossai'da da güzel örnekler bulunur⁶⁸.

(64) Resim 2'deki haritada işaretlenen çoğu yayınlanmamış bu stellerin bugün buldukları yerler şunlardır: Sivaslı, Selçukler (res. 14), Sazak, Hacim, Koyunbeyli, Tatar, Akarca, Erice, Eldeniz (res. 33), Payamalanı, Cinoğlu, Hanoğlu, Hanoğlu Pınarca çeşmesi (res. 32), Tülüçe çeşmesi, Susuz (çoğu yayınlanmıştır), Ahat (çoğu yayınlanmıştır), Ulupınar (res. 34). Bu stellerin üzerindeki yazıtlar L. Tuğrul tarafından incelenmektedir. - Bu bölgeden yayınlanmış kapı tipi steller için bk. MAMA, VI (1939) no. 276 - 291, lev. 49 - 52, no. 320 - 322, lev. 56. no. 326, lev. 57. no. 329 lev. 58 - N. Fıratlı. TAD. 19:2, res. 48 - 53 - E. Gibson **Greek, Roman and Byzantine Studies**, 16.4 (1975) s. 433 vd. dn. 5. - M. Waelkens, **Ancient Society** 8 (1977) s. 277 vdd.

(65) Bu konuda bk. mermer ocakları bölümünde no. 9'a ve dn. 97.

(66) L. Robert, **Hellenica**, X (1955) s. 247 vdd. lev. 32 vdd.

(67) MAMA, V. no. 351. no. 354 - 357, no. 360, lev. 69 - 71.

(68) MAMA, VI. no. 226 ve no. 43.

Senaros bölgesinde Roma çağına ait büyük mezar yapılarına, mausoleumlara rasılannıamıştır.⁶⁹ Buna mukabil tonozlu yer altı mezar odaları çok yaygındır; bunlara Hacim (res. 39), Payamalanı,⁷⁰ **Salmanlar**⁷¹ ve **ışıklı'da**⁷² rastlanmıştır. Yer altı mezar şekillerinden en yaygın olanlarından biri de kalın taş levhalarının birleştirilmesiyle yapılan sandık mezarlardır (res. 38).

Tanıtilan bütün mezar anıtı tipleri arasında, Senaros bölgesinde Roma çağında en yaygın tipin kapı şeklindeki mezar taşları olduğu anlaşılıyor.

LAHİTLERİN KATALOĞU

Eserler bugün muhafaza edildikleri yerlerin alfabetik sırasına göre dizilmiştir. Bu yerler ve antik isimleri için bk. resim 1 - 2. Lahitlerden bir kısmını kendim göremedim ve bunları N. Fıratlı'nın çekmiş olduğu fotoğraflardan inceledim (Ahat A ve B, Aktaş D, Hacim A, Payamalanı, Selçikler B); zaten bu lahitlerden bazıları bugün kayıptır (Ahat C, Aktaş D, Hacim A).

Ahat A, bir köy evinin duvarında (res. 4)

Akmonia'dan sütunlu lahit parçası. - Mermer. Teknenin kısa yanına ait olan bu ufak parçada, kapı çerçevesinin sol üst köşesi ile buna birleşen akhanthus başlıklı burmalı sütunun üst yarısı görülür. Kapı lentosunu bir İon kyması, konsolunu ise bir çifte spiral süsler,

Ahat B, bir köy evinin ahırında (res. 9)

Akmonia'dan girlandlı lahit parçası. - Mermer. Üst kenarı bezemesiz bir silme ile belirlenmiş olan girlandlı teknenin uzun yanına ait ufak bir parçadır. Uçlarından ince bandlarla birbirine tutturulmuş iki meyva girlandının başlangıcı ve sağdaki girlandın üzerindeki boşlukta bir kadına ait eşya kabartmaları görülür: Kirman, iğ, ayna. Girland taşıyıcısı tasvir edilmemiştir.

Ahat C, bir köy evinin duvarında, bugün kayıp? (res. 13)

Akmonia'dan girlandlı lahit parçası. - Mermer. Boy 72, yük. 44 cm. Üst kenar hariç, her yandan kırık. - Üstte bezemesiz bir silmesi bulunan teknenin bezemesinden meşe yapraklı bir girlandın iki ucu ile girland

(69) Sebaste'de bir heroon'a ait yazıt bulunmuştur, fakat bu yazıtın üzerinde yer aldığı blok, heroon'un şekli hakkında hiçbir fikir vermez. Bk. L. Robert. L. **Antiquité Classique**, 37 (1968) s. 417 vdd.

(70) Fıratlı, a.g.e. s. 119. res. 46 ve 52

(71) ay. yr. s. 119 vd. res. 67

(72) ay. yr. s. 121.

yayı içindeki tiyatro maskesi kalmış. Girland uçlarından dalgalı bir şekilde uçan bandların parçaları maskenin iki yanında görülür. - **MAMA**, VI (1939) no. 341, lev 59'da bu eser Gorgo başı tasvirli bir saçaklık parçası olarak yayınlanmıştır.

Ahat D, bir köy evinin bahçesinde (res. 26).

Akmonia'dan bezemesiz lahit - Yerli taştan. Kapağı kayıp. Dış yüzü temiz işlenmemiş (külünk izli) teknenin üst kenarında, kapağın kaymasını önleyen çıkıntı vardır.

Aktaş A, köy mezarlığının kenarında (res. 17)

Temenothyrai'dan (?) şematik girlandlı lahit parçası. - Teknenin sol kısa yanının alt yarısı ile buna soldan birleşen arka uzun yanın bir parçası kalmıştır. - Selvioğlu mermeri. En 136, max. boy 90, max. yük. 60 cm. Alt kenarında yüksek bir silme bulunan teknenin arka uzun yanı kabartmasızdır. Şematik girlandlı kompozisyonun, elemanlarından kısa yanda görülenler şunlardır: Dikdörtgen biçimli girland taşıyıcılarının alt yarısı, girlandın orta kısmı ve yaprak biçimli girland sarkacı. Sarkaç alt silmenin üzerine taşar, girland taşıyıcıları ise bu silmenin hemen üstünden başlar. Yüzey kaba külünk izlidir.

Aktaş B, köy meydanındaki bir evin duvarında (res. 19)

Temenothyrai'dan (?) şematik girlandlı lahit parçası. Selvioğlu mermeri. Teknenin uzun cephesinin sağ alt köşesine ait bir parçadır. Üzerinde alt kenar silmesinin bir kısmı, dikdörtgen girland taşıyıcılarından iki tanesinin alt uçları ve yürek biçimli girland sarkacı görülür.

Aktaş C, Sadık Gediz'in evinde (res. 18)

Temenothyrai'dan (?) şematik girlandlı lahit parçası. Lahtin dibi ve sağ kısa yanındaki şematik kompozisyonun alt kısmı kalmıştır. Selvioğlu mermeri. En 85, max. boy 115, max. yük. 26 cm. Sağ kısa yanda teknenin alt kenar silmesi, dikdörtgen girland taşıyıcılarının dip uçları ve üç dilimli girland sarkacı görülür. Taşıyıcılar ile dip silme arasında ufak bir boşluk bırakılmıştır. Silmede bir kenet yuvası bulunur. Yüzey tarak izlidir.

Aktaş D, bugün kayıp, 1975'te köy meydanındaki bir evin duvarında idi (res. 20)

Temenothyrai'dan (?) şematik girlandlı lahit parçası. Mermer. Ufak parçanın üzerinde sadece şematik bir girlandın sol yarısı kalmıştır. Girlandın üzerindeki yarım yuvarlak boşluk oyulmuş, fakat solda bulunması gereken girland taşıyıcısı henüz biçimlendirilmemiştir.

Aktaş E, bir köy evi duvarında (res. 21)

Temenothyrai'dan (?) girlandlı lahit parçası. Her yandan kırık, ufak bir parçadır. Selvioğlu mermeri. En 50. yük. 33 cm. Kabartmalardan solda dikine duran bir palmiye dalı sağda meyvalı bir girland parçası ve bunların arasındaki boşlukta bir ibrik ile bir meşale (?) parçası kalmıştır.

Eldeniz, ilkokulun duvarında (res. 8)

Payamalanı'nda köşe payeli lahit parçası. Tekne cephesinin veya sol kısa yanının sol üst köşesine ait ufak bir parçadır, soldan köşe yapar. Mermer. Teknenin üst kenarında basit bir silme bulunur. Gövdesi dikey yivli ve başlığı üç yapraklı olan köşe payesinde, gövde detayları her iki yanda verilmiş olmasına karşılık, başlık detayları yalnız bir yanda işlenmiştir. N. Fıratlı, TAD, 19 : 2. 1970 (1972) s. 119, res. 56 Fıratlı'nın Payamalanı'nda gördüğü bu parça 1974'te Eldeniz'e getirilerek yapı taşı olarak kullanılmış, bu arada üst kenarı da kırılmıştır.

Hacim A, bugün kayıp. 1968'de N. Fıratlı tarafından köy evlerinden birinde görülmüştür. (res. 5)

Aloudda'dan yivli lahit parçası. Teknenin uzun cephesinin sol yarısına ait bir parçadır, sağdan ve alttan kopuktur. Mermer. Dikey yivli tekne cephesinin ortasında, dikdörtgen bir çerçeve içinde ayakta bir erkek figürü yer alır. Başı ve dizlerinden aşağısı kırık olan figür hiton ve himationludur, sağ kolu mantonun içinde dirsekten bükülmüştür, sol kolu aşağı sarkar. Teknenin sol köşesinde bir koç başı kabartması bulunur. N. Fıratlı, TAD, 19 : 2, 1970 (1972) s. 119 res. 63.

Hacim B ve C, Yukarı Mahalle çeşmesinde (res. 25)

Aluodda'dan bezemesiz iki lahit. - Yerli taştan. Dar uzun oranlı olan teknelerin kapakları kayıptır. Teknelerin dış yüzeyi kaba bırakılmış, üst kenarları ise tarak ile temiz bir şekilde işlenmiştir; üst kenarda kapağın kaymasını önleyecek çıkıntı yapılmamıştır.

İzmir, Basmane Müzesi, env. 959 (res. 3)

Akmonia'dan sütunlu lahit parçası. - Teknenin kısa yanının sol yarısına ait olup alttan ve sağdan kopmuştur, soldan köşe yapar. İnce taneli, beyaz Dokimeion mermeri. En 49, yük. 66, kab. yük. 9.5 cm. Kemerli arkad tipindeki bir sütunlu lahtin kapı tasvirli kısa yanına ait olan parçada, sol kemer içinde sakallı bir erkek figürü durmaktadır. Bunun yanında yer alan ve konsollu bir lentosu bulunan kapının yalnız sol üst köşesi kalmıştır. Erkek figürünün giyimi ve duruşu için bk. Hacim A.

Lesbos kymation'lu kemerlerin arasındaki boşlukta bir Meduza başı ve köşede bir hayvan kabartması bulunur. - Bu eser hakkındaki ayrıntılı bilgi için bk H. Wiegartz, **Kleinasiatische Saeulensarkophage**, 1965, s. 160, katalog no. İzmir K. - Wiegartz'da bu eser hakkındaki daha eski bibliyografyayı bulmak mümkündür. Ayrıca bk. G. Ferrari, **Il Commercio dei Sarcofagi Asiatici**, 1966, s. 48, Smirne D.

Koyunbeyli, köy çeşmesinde (res. 23 - 24)

Aloudda'dan bezemesiz lahit. - Kapağı kayıp olan teknenin üst kenarında ufak kırıklar, gövdesinde ise iki delik bulunur. Kavacık mermeri (?) - Teknenin alt kenarında basit, taşkın bir silme vardır. Üst kenarda kapağın kaymasını önleyen çıkıntı ve kısa kenar ortalarında birer kenet yuvası bulunur. Lahitin dört yanı temiz bir şekilde taranmış olup köşeleri de kalemle keskinleştirilmiştir. Teknenin içinde uzun yanlar diagonal murç izleri, kısa yanlar ise münhani külünk izleri gösterir.

Payamalanı, çeşmenin yanında (res. 30)

Kiremitli (?) semerdam tipinde lahit kapağı. - Bir kısa yanı kopmuş. Devrik olarak kısmen toprağa gömülmüş bulunduğu için, alınlıkları ve üst yüzeyi görülüyor. Beyaz mermer. - Kapağın alt kenarı dışa taşkın bir meyil yapar, bu kısımda uzun yanlarda ikişer dikdörtgen tutamak bulunur. Kapağın üstünün semerdam şeklinde olduğu, köşelerinde akroterlerin bulunduğu anlaşılıyor. Akroterler arasında bir uzun yanda dört kırık antefix dibinin bulunması, çatının kiremitlerle süslenmiş olduğunu akla getirir.

Selçikler A, cami önündeki çeşmede (res. 14 - 15)

Sebaste'den girlandlı lahit. - Selçiklerin güneydoğusunda, Çingil çayırı ile tümülüslerin arasında kalan nekropol alanında bulunmuştur. Kapağı kayıptır. Su deposu olarak kullanıldığından, yalnız cephesi görülebilmektedir. Beyaz mermer. Boy 220, yük. 62 cm. - Teknenin ne alt, ne de üst silmesi vardır. Cepheyi üç bukranon'un taşıdığı iki yayvan meyva girlandı süsler; girlandların sarkacı yoktur, üzerlerindeki boşlukta sekiz yapraklı birer rozet bulunur. Girland gövdesine sarılı dar şeritler girland uçlarında düğümlenerek öküz başlarının iki yanından aşağı sarkar. Bu başlardan iki uçta olanlar teknenin köşesine oturtulmuş olmayıp, yani 3/4 profilden gösterilmeyip tam cepheden verilmiştir. Kabartmaların işlenişine kuvvetli bir halk sanatı üslubu hakimdir, bunu gerek, öküz başlarının iç içe dairelerle belirtilmiş gözleri ve dekoratif işlenmiş alın saçlarında, gerekse tutuk bir şekilde sarkan girland şeritlerinde görmek mümkündür; girlandlar ise ince sucuklar biçimindedir.

Selçikler B, Kilise l'de (res. 10)

Sebaste'den girlandlı lahit parçası - Dört yanından kırık olan levha, kilisede döşeme taşı olarak kullanıldığından, üzerindeki kabartmalar traş edilmiştir. bu yüzden yalnız silüet halinde görülmektedirler. Ancak sağda bir kanat parçası ile uçuşan bir şeritin ucu traş edilmeden kalmıştır. Beyaz mermer - Teknenin uzun yan ortasına ait bu parçadaki motifler şunlardır : Ortada sarkık bir girlandı, sağda çıplak bir Eros taşır. Eros figürünün sağ yarısı ile geriye doğru açık olan kanadı görülür. Girlandın ucunda bulunan şerit ufak bir dirsek yaparak Eros kanadının üzerinden aşağı sarkar. Girlandın üzerindeki boşlukta bacaklarını çaprazlamış çıplak bir erkek figürü var; sağ kolunu dirsekten bükmüş, sol kolunu yanında duran bir hayvana doğru uzatıyor. Sol elinde belki ufak bir nesne tutuyor (Panter ile oynayan Satyr ?).

Selçikler C, köy mezarlığında (res. 29)

Sebaste'den kiremitli semerdam tipinde lahit kapağı parçası. - Selçikler'in güneydoğusundaki nekropol alanından (bk. Selçikler A). Bu nekropolün bir kısmı üzerine kurulmuş olan köy mezarlığında mezar taşı olarak kullanılmaktadır. Kapak her iki ucundan kırıktır. Beyaz mermer. - Kapağın çatı kısmında yarım daire biçiminde antefixlerle son bulan üçgen kesitli üç kiremit kabartması vardır. Alt kenarda dikdörtgen iki tutamak yer alır.

Selçikler D, E,F, kazı deposu env, 35, 36 ve 208 (res. 27 - 28)

Sebaste'den kapak kenar parçaları. - Selçikler'deki kiliselerde yapı taşı olarak kullanılmış olan bu parçalar kazı sırasında bulunmuştur. Üç ayrı lahit kapağına ait olan bu ufak parçalar, kapağın süslü kaide silmelerini ihtiva eder - Beyaz mermer. D parçası: Yük. 16, boy 24 cm. E parçası : yük. 17, boy 28 cm. F parçası : Yük. 12, boy 19.5 cm. - D parçası : Her iki uçtan kırıktır, altta tekneye oturacak çıkıntı belli, üstte kapak meylinde az bir kısım kalmış, Yukardan aşağıya bezeme dizisi : Palmetli kyma, astragal, düz silme. - E parçası : Her yandan kırık. Yukardan aşağıya bezeme dizisi : Palmetli kyma, İon kyması. - F parçası : Soldan köşe yapar, diğer yanlardan kırık. Yukardan aşağıya bezeme dizisi : Palmetli kyma, İon kyması, astragal. D parçasının kesin olarak bir lahit kapağına ait olduğu anlaşılıyor. Bezeme motifleri ve işçilikleri birbirine çok benzeyen E ve F parçalarının ise bir kapağa ait oldukları kesin değildir.

Selçikler G, Müze bahçesi (res. 31)

Sebaste'den semerdam şeklinde kapak parçası. - Sivastlı'da Hükümet binasının karşısında Zeynel Palamutçu'ya ait evin yıkılması sırasın

da bulunduğu, 1976. Kapağın alınlıklı kısa yanına aittir, iki parçaya ayrılmıştır. Sol köşe akroteri tamamen kırılmış, sağdakinin ise sadece gibi kalmıştır. Beyaz mermer. En 87, max. boy 41, yük. 33 cm. - Çerçevesi alınlığın içinde şişkin yuvarlak bir kabartma, alt kenar ortasında ise dikdörtgen bir tutamak bulunur. Alınlığın meyilli kısmı geriye doğru bir dış meydana getirir; bu çıkıntının üzerinde kabartma halinde çok ufak bir orta akroter yer alır; köşe akroterleri ise daha büyüktür. Yüzey temiz bir şekilde taranmıştır.

Selçikler H, kazı deposu env. 20 (res. 7)

Payamalanı'ndan köşe payeli lahit parçası. - 1970'de Selçikler deposuna getirilmiştir. Tekne cephesinin sol köşesine ait olan bu parça alttan ve sağdan kırıktır, sol köşesi sağlamdır fakat kısa yana ait parçası kalmamıştır. Beyaz mermer. Max. boy 47, max. yük. 60, harf yük. 3 cm - Üst kenarda geniş bir silmeyi köşede yivli bir paye taşır. Cepheyi kaplayan uzun bir Tabula ansata'nın sol ucu kalmıştır. Tam kaide kısmından kopmuş olan payenin yivleri yalnız üst yarısında oyulmuş, alt kısımda içleri dolu bırakılmıştır. Acanthus ve çifte helyx'li olan paye başlığının abakus'unun ortasında dikdörtgen bir çıkıntı vardır. Tabula'nın kulpu çifte münhani (Pelta) biçimindedir. Çerçevesi kısmın yalnız üst yarısında üç satırlık Grekçe bir yazıtın başlangıcı görülür :

TYP..... kr ...../KA .....

Parçanın üst kısmında kapağın kaymasını önleyen çıkıntı bulunur. Bütün yüzey tarakla işlenmiş, yazıt alanının etrafı kalem ile çerçevelenmiştir.

Selçikler K, kazı deposu env. 101 A - D (res. 6)

Payamalanı'ndan figüral frizli lahit parçası. - 1967/68 yıllarında N. Fıratlı tarafından Sivaslı'da görülen bu parçalar Selçikler kazı deposuna getirilmiştir. Teknenin uzun cephesine ait olan bu eser dört parçanın birleşmesinden meydana gelir; alttan ve her iki uçtan kırıktır, üst kenar ise yalnız sol yarısında mevcuttur. Beyaz mermer. Max. boy 110, max yük. 62 cm - Üst kenarında kapağın kaymasını önleyen bir çıkıntısı ve taşkın fakat bezemesiz bir silmesi bulunan bu cephe parçasında yan yana yer alan dört figür bulunur. Soldan itibaren bunlar sırasıyla : (1) Yukarı kalkık çıplak bir kol, elinde çift yumaklı bir girland tutar; herhalde bir Eros'un sol koludur. (2) Sağa doğru hareket halinde olup başını geriye çeviren ve ağızına doğru götürdüğü elinde bir syrx (?) tutan sakallı Pan figürü; yüzü ve aşağı sarkık sol kolu kırık, bacaklarının alt kısmı kopmuştur. (3) Hitonu üzerine diagonal bir şekilde himationunu atmış ayakta kadın figürü; başı, omuzları, iki yana sarkıtmiş olduğu kollarının

ve bacaklarının alt yarısı kopmuştur. Figürün ağırlığı sağ bacağın üzerindedir ve sağ göğsünü açıkta bırakan mantosunun kıvrımlarını sol kolu üstünde toplamıştır. (4) Çıplak erkek torsu; genç bir erkeğe ait olan vücudun ağırlığı sağ bacak üzerindedir. - N. Fıratlı, **TAD**, 19 : 2, 1970 (1972) s. 119, res. 55.

Selvioğlu, mermer ocağı içinde (res. 16, 50)

Temenothyrai ocaklarından işlenmesi yarım kalmış şematik girlandlı lahit - Uzun cepheden üç parça kopmuş, fakat bunlar birleşebiliyor. **Selvioğlu** mermeri. Boy 240, en 118, yük. 65, kab. yük. 2 cm - Kapağı yok. Teknenin işlenmesi tamamlanmamış, iç kısmı sadece 15 cm. kadar oyulduktan sonra bırakılmış, Tekne dipten henüz ana kayaya bağlı. Dış yüzeylerinden cephesi ile sol kısa yanına şematik kabartmalar işlenmiş, arkası ve sağ kısa yanı düz bırakılmıştır. Teknenin alt kenarında taşkın bir silme bulunur; üst kenarı silmesizdir. Cephesi üç girlandlı, kısa yanı tek girlandlı olan şematik kompozisyonun elemanları şunlardır: Yay biçimli, yassı girlandlar, dikine dikdörtgen girland taşıyıcıları, girland yaylarında birer disk. Gerek girland, gerekse taşıyıcıların yalnız üst sınırları belirtilmiştir, alttan bunlar teknenin silmesi tarafından kesilir. Girlandlarda sarkaç yoktur.

Sivaslı A, Hakkı Ulusoy'un evinde (res. 11 - 12)

Sebaste'den işlenmesi tamamlanmamış girlandlı lahit. - Eskiden Sivaslı Hükümet binası önündeki çeşmede kullanılıyormuş. Kapağı kayıptır. Teknenin esas uzun cephesi evin duvarına dayalı olduğundan iyice görülmüyor. Sağ kısa yanından bir parça kayıptır. Teknenin sağ köşesi üstten kopmuştur, fakat iki parça halinde tekneye birleşmektedir. Beyaz mermer. Boy 207, en 95 yük. 71 cm - Alt kenarı silmeli ve her cephesi kabartmalı olan teknenin üç yanında üst kenar silmesi bulunur, bu silmenin bulunmadığı uzun yan ise teknenin arka cephesidir. Üstte kapağın kaymasını önleyen büyük çıkıntı vardır. Uzun cepheleri üçer girlandlı olan ve ilkel bir işçilik gösteren kompozisyonda, detayların çeşitli işleniş safhalarında bırakılmış olduğu göze çarpar. Cephe: Duvara dayalı olduğundan iyice incelenememiştir, fakat girlandlardaki meyvaların işlenmiş olduğu buna mukabil girland üzerindeki alanların henüz kaba bırakıldığı anlaşılıyor. - Sağ kısa yan: Girlandın detayları işlenmemiş, buna mukabil girland yayı içindeki kanatlı Eros figürü kısmen işlenmiştir (res. 12). Sol köşesi kırık olduğundan taşıyıcısı belli değildir, sağ köşede ise ince uzun dikdörtgen biçimli şematik bir taşıyıcı vardır. - Sol kısa yan: Üzeri teressübat ile kaplı olduğundan, detayları belirsizdir, yalnız sol köşe taşıyıcısının bir Eros ya da Nike olduğu anlaşılmaktadır. - Arka cephe: U biçiminde sarkan ve birbirine bağlı olmayan girlandların de-

taşları işlenmemiştir (res. 11). Girlandlar arasında bulunması gereken taşıyıcılar için hiçbir kabartma alanı bırakılmamıştır; köşe figürleri ise kısa yanların bir devamı olarak sağda Eros ya da Nike, solda şematik bir dikdörtgen biçimindedir. Sarkaçsız olan girlandların yayı içinde kabartma yoktur.

Sivaslı B, Mustafa Çağlar'ın evinde

Sebaste'den bezemesiz lahit parçası. - Teknenin köşesine ait olup üst kenar hariç her yandan kırık bir parçadır. Beyaz mermer. Max. boy 45, max. en 25, max. yük. 66 cm. - Kenar silmeleri dahi bulunmayan, sade bir tekneye ait olan bu köşe parçasının tepesinde kapağın kaymasını önleyen çıkıntı vardır. Teknenin iç ve dış yüzeyleri sivri uçlu külünk izli, üst kenarı ise tarak izlidir.

Uşak, Müze (res. 22)

Girlandlı lahit teknesi. - Buluntu yeri kesin bilinmiyor, Uşak'ta Vali Konağının arkasındaki meydanda duruyordu. Kapağı kayıp. Teknenin kenarları boyunca yer yer kırıklar vardır, köşelerden birindeki kabartma kopmuştur. Bir çeşmede yalak taşı olarak kullanıldığını gösteren delikler mevcuttur. Gri mermer. Boy 225, en 103, yük. 80 cm. - Dört yanı da kabartmalı olan teknenin alt kenarında taşkın bir silme bulunur, üst kenarı silmesizdir. Uzun yanlarda üçer, kısa yanlarda ise birer meyva girlandı birbirine ince şeritlerle bağlanmıştır. Girlandlar Herakles düğümü biçimindeki bu bağ yerlerinden tekneye asılmış gibidir. Bu düğümlerden ayrıca üç yumaklı düz girlandlar sarkar; bunlar kompozisyonda girland taşıyıcılarının yerini almıştır. Meyva girlandlarının ortasını birer çiçek belirler ve bunun altında üzüm salkımı şeklinde birer sarkaç bulunur. Girland yaylarında büyük plastik rozetler vardır. Bir uzun yanda bu rozetlerden iki tanesi sivri yapraklı birer çelenk içine alınmış, demek ki bu cepheye diğer yanlardan daha fazla önem verilmiştir. Lahtin esas cephesi bu yandadır. Cephe ve sağ kısa yanın rozetleri bol sayıda sivri yaprakçıklıdır buna karşılık sol kısa yan ile arka tarafın rozetleri sekizer geniş yapraklı ve şişkin göbeklidir. Yalnız uzun cephelerin orta girlandları üzerindeki rozetler biraz farklı işlenmiştir. Bunlardan cephedeki yine sivri yaprakçıklı olmasına rağmen göbeğinden büyük bir akanthus yaprağı çıkar; arka uzun yandaki ise fırıldak biçimindedir.

II. MERMER OCAKLARI

Phrygia'da ünü antik dünyaya yayılmış olan önemli mermer ocakları vardı. Afyon'un 23 km. kuzeydoğusunda Dokimeion'da (İscehisar) bulunan bu ocakların Roma ve Bizans çağlarında çok faal olduğu, Do-

kimeion mermerinin Anadolu'dan İtalya ve kuzey Afrika'ya kadar sevkedildiği bilinir.⁷³ Phrygia'da bu ünlü mermer ocaklarından başka, bölgesel ihtiyacı karşılayan daha ufak çapta olanları da vardı. Bunların başında Kütahya - Afyon arasındaki Altıntaş yöresi ocakları gelir.⁷⁴ Ayrıca bazı şehirlerin kendi ihtiyaçlarını karşılayan ocakları vardı, Eskişehir'in güneydoğusundaki Pessinus'da (Ballıhisar) olduğu gibi.⁷⁵

Phrygia'nın incelemekte olduğumuz kısmında, Banaz ovasını doğudan sınırlayan dağlık arazinin oluşumu mermer ve yarı - mermerdir. Bu durum 20. yy. başında batı Anadolu'da jeolojik incelemeler yapan A. Philippson tarafından tesbit edilmişti. Philippson'un jeolojik haritasından anlaşıldığı gibi,⁷⁶ Banaz - Dinar - Kula üçgeninin içinde kalan geniş alanda tek yaygın mermer yatakları Burgaz dağı ve bunun güneydoğusundaki Akdağ'da bulunur. Bu bakımdan Sebaste ve çevresinde kolay elde edilen bol miktarda mermer kullanılmış olmasına şaşmamak gerekir. Nitekim Burgaz dağı ve kuzey uzantıları içinde yaptığımız araştırmalar çeşitli antik ocakların varlığını ortaya çıkarmıştır (Bk. resim 2 ve ocak no. 1 - 8). Ayrıca yukarı Hermos havzasında yapılan incelemeler sonucunda, Selvioğlu'nda yaygın mermer ocaklarının bulunduğu anlaşılmıştır⁷⁷ (res. 2 ve ocak No. 9).

Gerek Burgaz ocakları, gerekse Selvioğlu'ndakiler bu yazının sonunda ayrıntılarıyla anlatıldığından (ocak no. 1 - 9), burada sadece bunlardan elde edilen belgelere dayanarak bölgenin mermer istihali ve işçiliği konusundaki bazı önemli noktalar belirtilecektir :

(a) Gerek mimaride, gerekse lahit, sunak, stel gibi heykeltıraş eserlerinde kullanılan mermer büyük bir çoğunlukla bölgeseldir. Marmara adasındaki ocaklarda kesilip bütün Akdeniz dünyasına bol miktarda satılan Prokonnesos mermerine Anadolu'nun iç kısımlarına düşen bu bölgede rastlanmaz.⁷⁸ Dokimeion ocakları buraya yakın olmakla

(73) Dokimeion ocakları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. L. Robert, *Journal des Savants*, 1962, s. 13 vdd. —Bu ocaklardaki çalışma teknikleri ve mermer cinsleri için bk. J. Röder, *Jdl*, 86 (1971) s. 253 vdd— Ayrıca bk. R. Gnoli, *Marmora Romana*, 1971, s. 142 vdd.; J. Strubbe, *Ancient Society*, 6 (1975) s. 243 vdd. dn. 58 - 61; Th. Drew-Bear, W. Eck. Chiron, 6 (1976) s. 313, dn 83 - 84.

(74) J. Strubbe, *a.g.e.* s. 230 vd. dn. 2 - 3; Drew - Bear, Eck *a.g.e.* s. 312 vdd dn 83, lev. 48 vdd.; J. Röder, *a.g.e.* s. 311 vd.

(75) Pessinus'un 10 km. kuzeyinde, İstiklalbağı köyüne yakın bulunan bu mermer ocakları hakkındaki bilgi, Pessinus kazı heyetinden G. Stoops'un raporundan alınmıştır. Bu bilgiyi bana sağlayan Dr. M. Waelkens'e teşekkür ederim.

(76) Bk. dn. 5.

(77) Selvioğlu köyü, Kiepert'in haritasına dayanan Philippson'un jeolojik haritasında işaretlenmiş olmasına rağmen, buradaki mermer yatakları gösterilmemiştir.

(78) Prokonnesos konusunda bk. dn. 82 ve dn. 57 de verilen bibliyografyaya.

beraber, bu ocakların pahalı mermeri de satın alınmamış ve genel olarak bölgede çıkan yerli mermerle yetinilmiştir. Yalnız Akmonia gibi büyük yol kavşakları üzerinde bulunan önemli şehirlerin, Dokimeion mermerinden bazı pahalı eserleri, işlenmesi tamamlandıktan sonra satın aldıkları görülüyor (bk. İzmir ve Ahat A sütunlu lahitlerine). Bugün Afyon «somaki»si (pavonazetto) diye tanınan ve Roma - Bizans yapılarının iç kaplamasında ve sütunlarında bol miktarda kullanıldığı bilinen renkli Dokimeion mermerine Selçukler'deki kiliselerde hiç rastlanmamıştır.⁷⁹

(b) Burgaz dağı mermerleri beyaz renktedir; bandlı mermere raslanmamıştır. Bulunduğu ocağa göre ince ya da orta boy taneli olabilen bu mermer pek yüksek kalitede değildir. Yalnız kuzeydeki Kavacık ocakları, Dokimeion mermeri kadar iyi cinsten mal vermektedir (bk. ocak no. 8).

(c) Mermer yataklarında bol çatlakların bulunması sonucunda, Burgaz dağı ocaklarında genel olarak çok büyük boyda blokların kesilemediği anlaşılmaktadır. Buna karşılık yukarı Hermos havzasında Selvioğlu ocaklarında kocaman blokların alınmış olduğu görülür. Lahit yapımında büyük bloklar gerektiğinden, Senaros bölgesini besleyen Burgaz ocakları ise bunu pek temin edemediğinden, bölgede lahit kullanma adetinin de bu yüzden pek tutunamadığı düşünülebilir. Buna karşılık büyük blok kesimine elverişli olan Selvioğlu ocaklarında lahitler yapılmakta, hatta seri imalatı halinde hazırlanan bu yarı - işlenmiş lahitlerin ticaretini dahi tespit etmek mümkün olmaktadır (bk. ocak no. 9). Böylece bir girlandlı lahit taslağının tekrarından doğan belli bir tip de gelişmiş oluyordu (bk. yuk. Temenothyrai grubuna).

(d) Burgaz dağı ocaklarından orta boyda blokların kolayca ve bol miktarda kesilebilmesi, bu bölgede Roma çağında stel ve sunakların çok yapılmasına etken olmuştur (örnekler için bk. yuk.). Bölgedeki mermerin bolluğu Bizans çağı yapılarının iç süslemesine de tesir etmiştir. Selçukler kiliselerindeki bütün süsleme elemanları bölgesel mermerdendir. Mermerin bolluğu, mermer işçiliğine olan düşkünlüğü arttırmış ve champlevé, kabartma, çizgi, oyma, kakma gibi çeşitli mermer işleme tekniklerinin gelişmesini sağlamıştır.⁸⁰

(e) Burgaz ocaklarından kesilen mermerlerin sevkiyatında hangi yollar kullanılıyordu? Mermerlerin tepelerden batıdaki düzlüğe indirili-

(79) Bu konuda bk. L. Robert, a.g.e. s. 37.

(80) Bu tekniklerin uygulandığı örnekler için şimdilik bk. dn. 1'de verilen bibliyografyaya. Bunlar, N. Fıratlı tarafından ayrıntıları ile yayınlanacaktır.

şinde çoğu zaman ufak çayların yataklarından yararlanılıyordu (bk. ocak no. 5). Düzlüğe indirildikten sonra mermer Akmonia - Eumenia yolu üzerinden sevkediliyordu. Akmonia yakınındaki Kavacık mermerinin Sebaste'de İ. ö. 5. yy. gibi erken bir devirde dahi kullanılmış olması, Akmonia'dan güneye giden bu yolun Roma çağından önce de kullanıldığını gösterir (bk. ocak no. 8 ve dn. 91 - 92). Kavacık mermerinin Akmonia üzerinden Banaz ovasında Aloudda'ya da yollandığını Aloudda nekropolünden bir lahit kanıtlar (Koyunbeyli lahti). Gerek Payamalanı, gerekse Sebaste lahitlerinin mermeri ise en çok Eldeniz çevresinde bulunan ocaklardan, özellikle Büyük Taşkesti ocaklarından çıkan mermer benzemektedir (ocak no. 4). Aynı durum Bizans kiliselerinin süsleme elemanları için de varittir.

(f) Ocaklardan iki tanesinin içinde ocak yazıtlarının bulunuşu, hatta bunlardan birinde, taşın kesilmesi ve biçimlendirilmesiyle uğraşanlara verilen **lithoxoos** ve **latomos** gibi isimlerin görülmesi ilginçtir (ocak no. 8 - 9). Bu terimlerle adlandırılan kişilerin ocakların içinde çalıştığı ve yarı-ışlenmiş heykel, lahit ve steller yaptığı yine ocaklarda bulunan arkeolojik belgelerle konitlanmaktadır : Selvioğlu ocaklarında yarı işlenmiş bir stel ve girlandlı lahit (res. 51, 50, 16), Kavacık ocağında ise işlenmesi yarım kalmış bir Herme (res. 45) bulunmuştur. Bu suretle ocakların antik mermer ticaretinde oynadıkları rolün sadece blok halinde mermer temini olmadığı, içlerinde bulunan atölyelerde yarı-ışlenmiş malzemenin de sevkiyata hazır duruma getirildiği kesinlikle anlaşılmış oluyor (Bk. ocak no. 9'un mermer ticaretinde oynadığı role).⁸¹

Bölgedeki mermer ocaklarının önemini bu suretle özetledikten sonra, dokuz ayrı ocak bölgesi olarak tesbit ettiğimiz ocakları güneyden kuzeye doğru sırasıyla görelim :

1 — Sivaslı, Yediahar ocakları (res. 2, no. 1)

Burgaz dağının batı yamaçları eteklerine yayılmış olan bu ocaklar Sivaslı'nın 2 km. güneyinde ve Uşak - Denizli asfaltından 2 km. doğuda yer alırlar.

Taşın cinsi : Gri - pembe ya da gri - beyaz renkte tam oluşmamış bir mermerdir (yarı - mermer). Hava ile temas sonucunda zamanla bej bir renk alır (İstanbul Arkeoloji Müzesi, örnek koleksiyonu no. 111 - 112).

Yamaçta bulunan 20 - 25 kadar ocağın içi kısmen dolmuştur (res. 41); ağızlarında ocak artıklarından meydana gelen yığma tepeler göze

(81) Mermer ocakları içinde faal olan atölyeler konusunda bk. L. Robert, *a.g.e.* s. 39. dn. 98 a ve s. 41; N. Asgari AA (1977) s. 329 vdd. özellikle s. 343

çarpar. Büyük boyda blokların alındığı gerek blok yataklarından, gerekse blokların etrafında külünkle açılan tranşelerin (hazların) eninden anlaşılıyor.⁸²

Yediahar taşının hafif meyilli yamaçlar içindeki bu ocaklardan 5 km. kadar ötede düzlük üzerinde bulunan Selçikler'e taşınması gayet kolaydır. Selçikler'deki büyük Bizans kilisesinin bir Roma yapısı içine oturtulmuş olduğu son yıllarda yapılan kazılar sonucunda anlaşılmıştır.⁸³ Bu kilisenin apsisi ve duvarlarında kullanılan büyük boyda kesme taşlar Roma yapısına aittirler ve Yediahar ocaklarından kesilmişlerdir.⁸⁴ İ. ö. 5. yy. ait tümülüslerden T. 1'in⁸⁵ mezar odası ve dromosundaki bloklar da Yediahar taşındandır.

2 — Sivaslı, Tepetarla ocakları (res. 2, no. 2)

Bu ocaklara çıkılmamıştır. Sivaslı - Eldeniz arasında Burgaz dağının batıya bakan sırtları üzerinde bulunan bu mevkiye Sivaslı'dan at ile iki saatta tırmanılır. Mermeri beyaz olup orta boy tanelidir. Köylünün anlattığına göre burada bol miktarda mermerin kesilmiş olduğunu gösteren yüksek bir ocak fasadı, üzerindeki külünk izleriyle birlikte görülebilmektedir. Ocağın içinde yarı - işlenmiş bir sütun da bulunur. Sebaste'ye en yakın mermer ocakları Tepetarla'dakilerdir^{85a}.

3 — Eldeniz, Küçük Taşkesti ocakları (res. 2, no. 3)

Sivaslı'nın 6 km kuzeyinde, Sivaslı - Banaz şosesi üzerinde yer alan Eldeniz köyü çevresinde çeşitli mermer ocakları vardır.⁸⁶ Bunlardan Eldeniz'e en yakın olanları köyün hemen kuzeyinde, yürüyerek 10 dakika mesafede bulunan Küçük Taşkesti mevkiindekilerdir. Küçük bir vadi içinde yer alan ve içleri tamamen dolmuş olan ufak çaptaki bu ocakların antik çağda kullanıldıklarına dair bir ip ucu bulunamamıştır.

Mermerin cinsi : Süt beyaz, ince taneli, ışık geçirgenliği kuvvetli. Mermer yatakları büyük blokların alınmasına pek elverişli değil. (İst. Ark. Müzesi örnek no. 42). Küçük Taşkesti'de bundan başka beyaz, ince taneli

(82) Ocaklardan çatlatma ya da kesme yoluyla taş alma yöntemleri ve bu işde kullanılan aletler Prokonnesos mermer ocakları hakkında yazdığım bir makalede incelenmiş olduğundan, burada teknik bilgi üzerinde tekrar durulmayacaktır. Bu konuda bk. N. Asgari **Proceedings of the International Congress of Archaeology**, - 1978, s. 467 vdd. özellikle dn. 22 ve lev. 137 - 139.

(83) AJA, 79 (1975) s. 221 vd; Fıratlı, **Princeton Encyc. of Classic Sites**, s. 816.

(84) Büyük Kilise için bk. AJA, 80 (1976) s. 288, şek. 4.

(85) İzmirilgil, **TAD** 22: 1, s. 45, lev. VI - VII.

85/a Bu konuda bk. **AJA** 82 (1978) s. 335.

(86) Fıratlı **TAD**, 19: 2, s. 121.

fakat ışık geçirgenliği kuvvetli olmayan bir mermerle gri damarlı yarı-mermerleşmiş bir taş cinsi de bulunur.

4 — Eldeniz, Büyük Taşkesti ocakları (res. 2. no. 4)

Bu ocaklar Eldeniz'in 1 km kuzeyinde, Sivaslı - Banaz şosesinin doğusunda bulunan ve doğu - batı doğrultusunda uzanan kuru bir dere vadisinin içinde yer alırlar. Vadinin kuzey yamacında 2 - 3 büyük ocak, güney yamacında ise 5 - 6 daha ufak ocak ve bol sayıda ocak artığı tepeleri vardır. Büyük ve Küçük Taşkesti vadilerini ayıran tepenin üzerinde de kuzey - güney doğrultusunda bir sıra mermer ocağı yer alır.

Mermerin cinsi : beyaz ve genel olarak ince tanelidir, bazı yerlerde taneler orta boya varır. İçinde yer yer sarı kılcal damarcıklar (enfiltrasyon) bulunur. Bazı ocakların beyaz mermeri mavimtrak tonludur. (İst. Ark. Müzesi, örnek no. 106 - 107).

Büyük Taşkesti mermeri hava ile temasta çabuk aşındığından, ocaklarda alet izine az rastlanır. Fakat vadinin güneyindeki ocaklardan birinde hem külünkle yapılmış yatay bir haz vardır. hem de bu ocakta basamak sisteminde blokların alındığını gösterir bir fasad bulunur (res. 43).

Gerek ocakların adedi, gerekse ocak artığı tepelerinin bolluğu Büyük Taşkesti mermerinin çok kullanılmış olduğunu gösterir. Yakın çevredeki iki önemli antik şehir olan Sebaste ve Payamalanı mermer ihtiyacını kısmen buradan karşılıyor olmalıydı. Selçukler kiliselerinin iç süslemesinde kullanılan çeşitli levha ve payelerin mermeri Büyük Taşkesti mermerine çok benzer. Mavimtrak tonlu beyaz bir mermerden yapılmış olan Kilise I'nin ikonostas arşitravı için ince uzun blokların Büyük Taşkesti'den getirilmiş olması ihtimali kuvvetlidir.⁸⁷

5 — Eldeniz, Suçıktı ocakları (res. 2, no. 5)

Eldeniz'in doğusundaki dağlık arazinin içinde bulunan bu ocaklara Suçıktı deresi vadisi boyunca iki saat yürüyerek çıkılır. Ocaklar bu derenin kaynağına yakın bir yerde, Çamlıdere vadisinin başlangıcında bulunur. Yaygın değildirler. Bir ocakta antik çağda işlenmiş olduğuna dair bazı alet izleri saptanmıştır. Ocağın önünde külünkle şekillendirilmiş antik bir blok da durmaktadır.

Mermerin cinsi : Beyaz (mavimtrak tonlu), ince taneli. (İst. Ark. Müzesi örnek no. 40). Mermer yatakları bol çatlaklı olup büyük blokların

(87) İkonostas arşitravı için bk. Fıratlı, a.g.e. s. 137 vdd. res. 31 - 36; ay. yazar Cah- Arch. 19 (1969) s. 161 vdd. res. 14 - 20.

alınmasına elverişli değildir. Buralardan kesilen mermerler herhalde dere yatağının içinden batıdaki düzlüğe indiriliyordu (res. 42); nakil yolu olarak kullanılan bu yatağın dar olan bazı dönemlerinde kayanın külünklerle kesilerek yolun genişletildiği saptanmıştır.

Çamlidere ocaklarına yakın, Karayaprak deresi Damlarca mevkiinde yeşil mermer yatakları vardır (İst. Ark Müzesi, örnek no. 41). Bugün işletilmeye çalışılan bu ocaklar antik çağda kullanılmamıştır.

6 — Hanoğlu ocakları (res. 2, no. 6)

Sivaslı'nın 14 km. kuzeyinde, Sivaslı - Banaz şosesi üzerinde bulunan Hanoğlu köyünün hemen kuzeyinde de geniş mermer yatakları vardır. Bugün çok ilkel yöntemlerle işletilen bu ocakların içinde antik izlere rastlanmamıştır.

Hanoğlu mermeri temiz beyaz renkte olup orta boy tanelidir. (İst. Ark. Müzesi, örnek no. 43). Yataklar büyük blokların kesilmesine pek elverişli değildir. Hanoğlu'nda bundan başka kahverengi damarlı beyaz bir yarı - mermer de bulunur (örnek no. 45). Bir de sarı ve beyaz damarlı, gri renkte bir yarı - mermer vardır (örnek no. 44). Bu gri mermerin benzerleri Selçukler kiliselerinde döşeme taşı olarak kullanılmıştır.

7 — Ulupınar ocakları (res. 2, no. 7)

Banaz ilçesine bağlı Ulupınar köyüne Banaz - Sandıklı yolundan gidilir. Bu yoldan Ahat'ta güneye sapılarak kötü bir köy yolundan Ulupınar'a varılır. Köyün 1 km kadar güneybatısında bulunan mermer ocakları Sivaslı - Ahat arasındaki dağlık arazinin çok alçalmış kuzey uzantıları içinde yer alırlar. Antik çağda kullanılmış olmalarına rağmen, bu ocaklar pek yaygın değildir. Herhalde bunlar 5 km kuzeyde bulunan Akmonia'nın ihtiyacını kısmen karşılıyorlardı.

Mermerin cinsi : Beyaz, ince - orta taneli. (İst. Ark. Müzesi, örnek no. 104 - 105).

8 — Kavacık ocakları (res. 2, no. 8)

Banaz ilçesinin 22 km ve Ahat'ın 12 km güneydoğusunda bulunan Kavacık köyüne Banaz - Sandıklı yolundan Ayvacık'da güneye sapsak suretiyle gidilir. Ocaklar bir dağ köyü olan Kavacık'ın güneydoğusundaki tepelerin içinde yer alır. Bu tepeler Burgaz dağının kuzeydoğu uzantılarıdır. Yörede çok yaygın olan ve iyi cins beyaz mermer veren ocaklardan ancak bir tanesini inceleme fırsatı bulunmuştur. Yaylayurt mevkiinde yer alan ve bugün Osman Özer tarafından işletilmekte olan bu antik ocağa köyden 15 - 20 dakikada tırmanılır.

Mermerin cinsi : Süt beyaz; ince taneli, ışık geçirgenliği çok kuvvetli. (İst. Ark. Müzesi, örnek no. 101 - 102). Çok kaliteli olan bu mermer, Dokimeion ocaklarında çıkan⁸⁸ ve bugün «Afyon şekeri» diye adlandırılan mermere benzemektedir. Kavacık Yaylayurt ocağında «Afyon balı» diye adlandırılan mermeri hatırlatan ince taneli, bal rengi mermere de rastlanır (örnek no. 103).

Kavacık ocakları kaliteli mal verdiği için antik çağda da çok kullanılmıştır. Yaylayurt'ta basamaklar sisteminde çalışıldığı ve büyük boyda blokların kesildiği saptanabildiği gibi, bazı yerlerde ince uzun blokların dikine kesilerek alındığı, böylece ana kayada yanyana dikey blok yataklarının kaldığı da görülmektedir (res. 44). Bu yatakların içinde birbirine paralel çizgiler halinde yer alan bariz külünk izleri vardır.

Ocak fasadının üst kısmında çok aşınmış olmakla beraber, 7 satırlık Grekçe bir erken hıristiyan yazıtı vardır (res. 46). Ocağın ağzında sivri uçlu külünkle biçimlendirilmiş, orta boyda birkaç blok bulunur; içinde ise işlenmesi yarım kalmış bir heykel yatmaktadır (res. 45). Yassı, dik-dörtgenler prizması şeklindeki bir blokun cephesi külünkle kabaca düzeltilmiş ve blokun bir ucunda bir insan kafası ve büst kısmı kabaca yontularak belirlenmiştir. Bu eser işlenmesi tamamlanmamış bir Herme heykelini hatıra getirir.⁸⁹

Kavacık'ta bir antik iskan yerine rastlanmamıştır; bu ocaklar herhalde yakın çevredeki önemli şehirlerin, özellikle Akmonia'nın mermer ihtiyacını karşılıyordu. Fakat bu mermerin Akmonia üzerinden daha uzak bir çevreye de yollandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Aloudda nekropolünde bulunan Roma çağına ait bir lahit (Koyunbeyli lahti) Kavacık mermerlerindenindir⁹⁰. Selçuklerde İ. ö. 5. yy. ait tümülüslerden T. 2'nin mezar odalarında⁹¹ Kavacık mermerinden kesme taşlar kullanılmıştır⁹².

9 — Selvioğlu ocakları (res. 2, no. 9)

Uşak'ın kuzeybatısındaki bu ocaklara Uşak - Gediz yolunun onuncu kilometresinde batıya sapan bir toprak yoldan 3 km gidilerek varılır.

(88) Bu ocaklar için bk. dn. 73.

(89) Gerek Prokonnesos, gerekse Dokimeion ocaklarında işlenmesi tamamlanmamış Herme'ler bulunmuştur. Prokonnesos örneği Marmara Adası, Saraylar köyündeki açık hava müzesinde durmaktadır (env. 40) Dokimeion Herme'si Afyon Müzesindedir.

(90) Akmonia - Aloudda arasında önemli bir Roma yolu vardı; bk. dn. 12.

(91) İzmirliğin a.g.e. s. 46, lev. XVI, 3 ve XVII, 3.

(92) Akmonia Sebaste arasındaki Roma yolu için bk. dn. 11. - Bugünkü Banaz - Sivaslı yolu da hemen hemen aynı güzergah üzerindedir, herhalde Roma çağından önce de Ahat - Sivaslı arasında bu bağlantı vardı.

Selvioğlu köyünün Hediler mahallesi, Tepearası mevkiinde bulunan çok sayıda antik ocak, kuru bir dere vadisinin yamaçları içinde ve vadinin güneyindeki tepenin üzerinde geniş bir alana yayılmıştır (res. 47).⁹³

Mermerin cinsi : Orta boy taneli, beyaz mermerin içinde birbirine paralel gri bandlar bulunur. Bazı ocakların mermeri az bantlıdır (İst. Ark. Müzesi, örnek no. 97); diğerlerinde bandlar çok sıklaşabilir ve içlerinde sarı renkte kılcal enfiltrasyon damarcıkları bulunur (örnek no. 98 ve 100); bazı yerlerde ise mermer tamamen beyaz olup ışık geçirgenliği kuvvetlidir (örnek no. 99). Tipik Selvioğlu mermeri gri bantlı ve sarı kılcal damarlı olanıdır.

U biçiminde olan ve ağızları vadiye açılan ocaklar vadinin her iki yamacında yanyana sıralanmışlardır. Ocaklar çok işletilmiş olmasına rağmen, ocak artığı tepelerinin az ve ufak olduğu göze çarpar, demek ki bu ocak artığı da kullanılıyor ve buralara yığılıp kalmıyordu. Selvioğlu mermerinin yüzeyi, yani havayla temas eden kısımları çabuk aşınmaktadır, dolayısıyla ocakların içinde alet izlerine rastlamak çok güçtür. Bununla beraber külünklemlerle hazırlanmış açıldığı ve büyük boyda blokların kesilerek alındığı tesbit edilmiştir (res. 48).

Kuzey yamaçtaki ocaklardan birinin içinde çok önemli belgeler vardır. Büyük boyda blokların alındığı tomruk yataklarından anlaşılan bu ocağın fasadında geç antik çağa ait bir hıristiyan ocak yazıtı bulunur (res. 49). 8 satırlık Grekçe yazıtta taşla uğraşanlara verilen ve gibi isimler okunmaktadır. **Lithoxoos** terimi taşları kesenler, taşları perdahlayanlar veya heykeltıraşlar için kullanılırdı. **Latomos** da aynı anlama geldiği gibi, çoğul olarak kullanıldığında, bununla taş ocağı da kastedilirdi.⁹⁴

Yine aynı ocağın içinde işlenmesi tamamlanmamış şematik girlandlı bir lahit vardır (Selvioğlu lahti, res. 16, 50). Prokonnesos, Ephesos, Aphrodisias gibi merkezlerin mermer ocaklarında seri imalatı halinde şematik girlandlı lahitler yapılmakta, bunlar yarı- işlenmiş halde satılmakta ve kabartmaların detayları satın alındıkları yerdeki atölyelerce işlenmekteydi.⁹⁵ Selvioğlu teknesi, şematik girlandlı lahitlerin doğrudan

(93) Uşak çevresinde rastladığım en yaygın ve mermeri antik çağda en fazla kesilmiş ocaklar Selvioğlu'nda bulunur. Bu yüzden Sebaste'nin yakın çevresine girmemekle ve artık Lydia bölgesinde bulunmakla beraber, bu ocakları da tanıtmayı fırsat bildim.

(94) Bu konuda bk. L. Robert *Hellenica*, XI - XII (1960) s. 30 vdd, s. 32 dn. 3. Selvioğlu yazıtları L. Tuğrul tarafından yayınlanacaktır.

(95) Bu konu, Anadolu'nun tüm şematik girlandlı lahitlerini içeren bir incelemede ele alınmıştır. bk. dn. 57.

doğruya ocakların içinde bulunan atölyelerce hazırlandığının en açık kanıtıdır.

Diğer bir ocakta bulunan yarı - işlenmiş bir stel (yük. 125, en 55. kalın. 20 cm.) girlandlı lahitlere uygulanan yöntemin stellerde de görüldüğünü akla getirir. Yukarı doğru hafifçe daralan bu yüksek stelin yüzeyi kaba külünk izlidir. Alt kenarındaki bir çizgi ile gövde kısmından ayrılmış olan alınlığında kocaman üç akroter vardır (res. 51). Selvioğlu ocaklarında stellerin kaba bir şekilde yontularak yarı işlenmiş hale getirildiğini ve bu durumda sevk edildiğini, satın alındıkları merkezde ise bezeme motiflerinin işlenerek yazıtların yazıldığını elimizdeki bu örneğe dayanarak teklif etmek mümkündür. Örneğin, Selvioğlu'nun batısında bulunan Aktaş'ta⁹⁶ bu tip alınlıklı ve üç büyük akroterli yüksek stellerin celenkler ya da diğer bezeklerle süslandıkları görülür.⁹⁷

Aktaş, Selvioğlu ocaklarından şematik girlandlı lahitler de satın almış, bunları ya taslak - bezemeli safhada kullanmış (res. 17 - 20), ya da detaylarını işleyerek tamamlamıştır (res. 21). Aktaş'ın batısında Beyerhan'da da şematik girlandlı bir lahit vardır.⁹⁸

Selvioğlu mermeri çok daha batıya da sevk edilmiştir. Örneğin Alaşehir'de (Philadelphia) bulunan bir kabartma, gri bandlı ve sarı kılcal damarlı Selvioğlu mermerinden yapılmıştır.⁹⁹ Anlaşıldığına göre Roma çağında Selvioğlu mermerinin ticareti Lydia bölgesinin Phrygia sınırına yakın olan doğu kesiminde, yani yukarı Hermos ve kogamas (Alaşehir çayı) vadilerinde tutunmuştu. Selçukler ve çevresinde ise Selvioğlu mermerinden yapılmış olduğunu kesin olarak söyleyebileceğimiz hiç bir esere rastlanmamıştır; herhalde bu mermer güneye, yani Sebaste yönüne yollanmıyordu.

Roma çağında faal olan Selvioğlu ocaklarının bulunduğu vadinin güney yamaçlarında İ. ö. 4. yy. ya da hellenistik çağa ait 5 - 6 tümülüs yer alır.¹⁰⁰ Bunların mezar odaları yine büyük boyda mermer bloklarla yapı-

[96] Aktaş için bk. dn. 13.

[97] Keil - Premerstein, *Reisen in Lydien*, II (1911) s. 132 ve no. 239, no. 241 - 242, no. 245, res. 82 - 1975/76 yıllarında Aktaş'ta bu tipte yazıtlı 5 stel daha bulunmuştur.

[98] Keil - Premerstein, a.g.e. no. 246.

[99] Bir deniz ejderi üzerine oturmuş çıplak bir erkek kabartmasını ihtiva eden bu Roma çağı eseri Alaşehir'de Jandarma Komutanlığı binasında toplanmış olan antik taşlardan biridir. Bu eserlerin bir an evvel Manisa Müzesine getirilmesi gerekir.

[100] Bu tümülüslerin içindeki mezar odalarının üzeri ya bindirme tekniğinde sahte tonozlarla örtülmüştür ya da birbirinin üzerine çapraz bir şekilde bindirilmiş ve yukarı doğru gittikçe daralan taş hatıl sıralarından meydana gelen bir çatı şekli gösterirler. Bu tarzda örtülmüş tümülüs altı mezar odaları için bk. son olarak Mansel, *Belleter*, 37: 146 (1973) s. 143 vdd. ve 38: 150 (1974) s. 181 vdd. —

Selvioğlu tümüsleri Ü. İzmirligil tarafından yayınlanacaktır.

miş olmasına rağmen, bu blokların kesme taş tekniğiyle muntazam bir şekilde işlenmediği, taşların ana kayadan koparıldığı şekilde kullanıldığı ve ancak gerekli bazı yüzeylerin temiz olarak işlendiği göze çarpar (res. 40). Demek ki bu erken devirde mermerin ocaklardan muntazam dikdörtgen bloklar halinde alınmasına pek önem verilmiyordu. Mezar odalarından birinin içinde bulunan bir Bizans yazıtı buraların Bizanslılar tarafından da kullanılmış olduğunu gösterir.